

Sebepojetí žáků devátých tříd ve vztahu k volbě budoucího profesionálního zaměření

Radek Dřevojánek

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Radek Dřevojánek**
Osobní číslo: **H19482**
Studijní program: **B0111A190011 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Sebepojetí žáků devátých tříd ve vztahu k volbě budoucího profesionálního zaměření**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sebepojetí, volby povolání a vývojových specifík žáků devátých tříd.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- ČÁKRT, Michal, 2010. Typologie osobnosti: volba povolání, kariéra a profesní úspěch. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-220-8.
- HLAĐO, Petr a Jitka MICHALICOVÁ, 2014. Kroky k povolání. Praha: Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-088-8.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.
- MEZERA, Antonín, 2008. Pro jaké povolání se hodím? Jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a snad i budoucí povolání. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2395-9.
- PIEPER, Monika, 2013. Nápadník aktivit k volbě budoucího povolání. Se zaměřením na řemesla a služby. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-0173-9.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Hana Včelařová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

L.S.

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 5.5. 2022

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před

kondáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, o písy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije -li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem bakalářské práce je sebepojetí žáků devátých tříd vzhledem k rozhodování jejich volbě budoucího profesního zaměření. Cílem bakalářské práce je zjistit jaké faktory ovlivňují žáky devátých tříd při výběru jejich střední školy a tím i jejich budoucího zaměstnání. Cíle jsou naplňovány pomocí výzkumu, který je realizován dotazníkovým šetření na dvou základních školách ve Zlínském kraji. Přínosná zjištění tohoto výzkumu jsou uvedena a diskutována v závěrečné části práce.

Klíčová slova:

Adolescence nebo žáci 9. třídy, rodina, sebepojetí, škola, volba povolání.

ABSTRACT

The topic of the bachelor thesis is the self-concept of ninth grade pupils with regard to the decision of their choice of future professional focus. The aim of the bachelor thesis is to find out what factors influence ninth-grade pupils when choosing their secondary school and thus their future employment. The objectives are fulfilled through research, which is carried out by a questionnaire survey at two elementary schools in the Zlín Region. The beneficial findings of this research are presented and discussed in the final part of the thesis.

Keywords:

Adolescence or pupils of the 9th grade, family, self-concept, school, choice of profession.

Děkuji paní PhDr. Haně Včelařové, Ph.D. za odborné vedení při zpracování této bakalářské práce. Rovněž děkuji řediteli Základní školy panu Mgr. Liborovi Sovadinovi a řediteli Základní školy panu Mgr. Rostislavovi Šarmanovi za ochotu a možnost administrovat dotazníky žákům 9. tříd. Poděkování patří také všem těmto dětem-žákům 9. tříd, které při vyplňování dotazníků spolupracovaly.

Motto:

Člověk, který dělá svou práci bez zájmu a jenom z chlebářství, je nešťastný a otrávený člověk. Já rád poslouchám, když někdo mluví s láskou a chutí o svém povolání.

Tomáš G. Masaryk první československý prezident

Vybírej si takové povolání, které vyhovuje tvé duši. S celou duší zmůžeš všechno.

Japonské přísloví

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 VÝVOJOVÉ OBDOBÍ PUBESCENCE Z HLEDISKA VOLBY POVOLÁNÍ	11
1.1 BIOLOGICKÝ A KOGNITIVNÍ VÝVOJ.....	11
1.2 EMOCIONÁLNÍ A MORÁLNÍ VÝVOJ	12
1.3 SOCIÁLNÍ VÝVOJ	13
1.4 SEBEPOJETÍ JEDINCE A JEHO VÝVOJ	14
2 VOLBA BUDOUCÍHO POVOLÁNÍ	18
2.1 ROZHODNUTÍ O VOLBĚ BUDOUCÍHO PROFESNÍHO ZAMĚŘENÍ.....	18
2.2 VÝZNAM VOLBY POVOLÁNÍ PRO BUDOUCNOST	19
2.3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VOLBU POVOLÁNÍ	20
2.4 ROLE RODINY A RODIČŮ PRO VOLBU POVOLÁNÍ	22
2.5 VLIV ŠKOLY A UČITELE PRO VOLBU POVOLÁNÍ.....	23
3 PORADENSKÉ A DALŠÍ SLUŽBY PŘI VOLBĚ POVOLÁNÍ.....	27
3.1 ÚŘADY PRÁCE	27
3.2 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PORADNA	30
3.3 DALŠÍ MOŽNOSTI A INSTITUTE.....	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 PLÁNOVÁNÍ VÝZKUMU.....	36
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	36
4.2 METODIKA PRŮZKUMU.....	37
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	37
4.4 ANALÝZA DAT.....	39
4.5 INTERPRETACE DAT A DISKUZE	59
5 SHRnutí VÝZKUMU.....	61
ZÁVĚR	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	68
SEZNAM GRAFU	69
SEZNAM TABULEK.....	70
PŘÍLOHA Č. 1 DOTAZNÍK	71

ÚVOD

Bakalářská práce se zaměřuje na sebepojetí žáků devátých tříd ve vztahu k volbě jejich budoucího zaměstnání. Jedná se o téma pro mě velice zajímavé a aktuální vzhledem ke skutečnosti, že má starší dcera je právě v deváté třídě a prochází tímto obdobím rozhodování o svém budoucím profesním působení.

Téma je to velmi zajímavé i proto, jelikož podobně zaměřených výzkumů je minimum a předkládaná práce může přinést nové poznatky o řešení této problematiky.

Dnešní žáci 9. tříd jsou ve srovnání s dřívějšími žáky daleko otevřenější a sebevědomější. Daleko dříve si hledají vlastní identitu a své místo na slunci. Vzhledem k dnešní době mají obrovské možnosti zjišťování informací směřujících ke svému budoucímu profesnímu zaměření.

Velkým vzorem a pomocníkem s tímto nelehkým úkolem jsou rodiče, kteří vidí celý vývoj svého dítěte, vidí jeho schopnosti a zájmy a jsou tedy schopni poradit s výběrem střední školy. Důležitý je také faktor základní školy a jejich výchovných poradců a učitelů, kteří mohou svou prací (organizování burz středních škol, dny otevřených dveří apod.) také hodně pomoci. Dalším faktorem při volbě profesionálního zaměření jsou i zájmy a koníčky žáků devátých tříd.

Důležité je, aby všechny tyto ovlivňující faktory co nejvíce dbali na sebepojetí žáka, respektovali jeho názory a zájmy a poskytli mu pomoc a porozumění, jelikož tato volba může ovlivnit celý jeho budoucí život.

Cílem bakalářské práce je tedy zjistit, jak sebepojetí žáků devátých tříd rozhoduje o budoucím profesním zaměření, jak toto rozhodnutí ovlivňuje on sám svým přesvědčením a zájmy a jaký vliv má na toto jeho okolí.

Práce je členěna za teoretickou část a praktickou část. V teoretické části jsou vysvětleny a prostudovány všechny ústřední pojmy (sebeпоjetí, faktory ovlivňující rozhodování aj.).

Navazující praktická část zahrnuje popis metodologie výzkumu a následnou realizaci kvantitativního výzkumu s užitím dotazníkového šetření na základních školách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝVOJOVÉ OBDOBÍ PUBESCENCE Z HLEDISKA VOLBY POVOLÁNÍ

Starší školní věk neboli pubescence prezentuje biologický i sociální mezník. Vymezuje se věkovým rozhraním zpravidla od 11-12 lety po 15/16 let. Z biologického hlediska se jedná o období pohlavního dospívání. Sociální mezník tvoří ukončení základní školní docházky a volba povolání. Jedná se o etapu mnoha dramatických změn, které kladou významné nároky jak na pubescenta samotného, tak na jeho okolí. Projevy dospívání v chování jsou ovšem velmi rozličné v kvalitě i intenzitě (Ptáček a Kuželová, 2013, s. 45).

Starší školní věk představuje také období přechodu od dětství k počínající dospělosti. Vysoké tempo bio-psycho-sociálních změn i jejich výrazně individuální průběh je zapříčiněn činností endokrinních žláz a odlišností v produkci jejich hormonů. S ohledem na dané odlišnosti je možné období pubescence rozdělit ještě na dvě nestejně fáze. První z nich, které provází bouřlivé období prepubescence, vrcholí zhruba ve 13 letech. Po ní navazuje poněkud klidnější období puberty ukončené zhruba 15 rokem života (Perič a Březina, 2019, s. 55).

1.1 Biologický a kognitivní vývoj

Na biologické úrovni dochází k pohlavnímu dozrávání způsobenému hormonálními změnami. Rozvíjejí se druhotné pohlavní znaky a tělo získává pozvolna proporce dospělého jedince. Hormonální změny mají ale vliv také na psychiku pubescenta, a to zejména ve smyslu vyšší emoční labilita a zvýšené úzkostnosti. K tomu se následně přidává pocit ztráty jistoty (změny obecně navozují nejistotu), tlak okolí a další faktory. Uvedení pak prezentuje pro dospívajícího významnou zátěž, ze které vyplývá charakteristická rozkolísanost prožívání a projevů pubescenta. Ten bývá vůči dospělým uzavřenější, ve svém chování impulzivní, nepředvídatelný a vztahovačný (Ptáček a Kuželová, 2013, s. 45).

V pubescenci dosahuje myšlení svého vrcholu. V myšlení se objevuje systém formálních operací (při myšlení už není potřeba názorný podklad, myšlení není závislé na obsahu, pubescent dokáže myslet abstraktně). Pubescenti jsou tedy schopni postihnout v zadaném úkolu základní problém, orientovat se v problémové situaci, formovat předpoklady, ověřovat je nebo zamítat. Pubescent dokáže kombinovat konvergentní i divergentní myšlení. V tomto období už dokáže mladý jedinec myslet i psychologicky. Zajímá ho, jak

se lidé odlišují, jaké mohou být následky a motivy jejich chování. Nový způsob myšlení sebou přináší i kritičtější přístup k okolnímu světu. Pubescent srovnává svět takový, jaký je s tím, jaký by podle něho měl být. Pubescenti mívají svěží a neotřelé nápady, ovšem současně i ukvapené, a ne vždy promyšlené a uvážené, což se může odrážet i v souvislosti s představami o budoucím povolání (Kopecká, 2011, s. 145).

1.2 Emocionální a morální vývoj

V návaznosti na biologické (hormonální) změny dochází v období pubescence ke zřetelné emoční nevyváženosti – „hormonálním bouřím“. Pubescentovy reakce bývají podrážděné, věci prožívá hlouběji, jeho nálady se rychle mění, převažují však negativní emoce – rozmrzelost, neklid, napětí, vzdor. To poté ovlivňuje soustředění, jednoduchou unavitelnost, méně vydatný spánek, úzkost. Pubescent mívá problémy s akceptací sebe sama, jeho fyzická i psychická stránka zažívají podstatné změny. V rámci svého sebehodnocení se pubescent více spoléhá sám na sebe, kdežto dříve si o sobě formoval představu na podkladě názorů ostatních lidí. Mnohem víc se začíná ptát sama sebe, kdo vlastně je, a bývá k sobě značně kritický. Jelikož už dokáže přemýšlet abstraktně, představuje si také, kým by se chtěl stát, přičemž mnohdy utíká k nereálným fantaziím. V období pubescence je rovněž zjevné úsilí o intenzivnější sebepoznání. Biologické změny ve spojitosti s psychickými prezentují příčinu toho, že se pubescent intenzivněji zabývá sám sebou. Přichází nový způsob – introspekce. Ideál, jehož si pubescent přeje dosáhnout, zahrnuje i výkonové charakteristiky a představu své budoucí sociálně-profesní role. Ta vyplyne z úrovně identifikace s rodinou a jejími hodnotami (Ptáček a Kuželová, 2013, s. 45-46).

Jednání pubescenta bývá impulzivní a těžko předvídatelné, nestálé. Současně s poruchami koncentrace ovlivňuje citová labilita ale i školní prospěch, což může ovlivnit šance při výběru další vzdělávací a profesní dráhy (Kopecká, 2011, s. 145). V období pubescence přijímá dospívající různé role, které pomáhají utvářet jeho identitu. Svým zevnějškem ztrácí roli dítěte a žádá od ostatních, aby se k němu chovali jako k dospělému. Začíná odmítat podřízenou roli, v kontaktu s dospělými vyžaduje rovnoprávnost. Na konci školní docházky rovněž začíná pubescent přemýšlet o tom, čím se chce stát, ale současně i o tom, čím se rozhodně stát nechce. Svou identitu tedy vymezuje rovněž negativně. Začíná si klást vyšší cíle, kupříkladu se může zajímat o zlepšení svého prospěchu, může mít oba-

vy, že se nedostane na školu, na kterou by se chtěl hlásit, ale může také přemýšlet tak, že se už všechno naučil a chce jít raději rovnou pracovat. Profesionální role zůstává nezbytnou součástí identity pubescenta (Zacharová, Šimíčková-Čížková, 2011, s. 85).

1.3 Sociální vývoj

Na socializaci mají vliv nové kompetence pubescenta. Během dospívání se mění názor na druhé, proměnu zaznamenávají také sociální role, dospívající zavrhuje podřízenou úlohu. Komunikace pubescentů s dospělými je touto potřebou rovněž ovlivněna. Pozměňuje se vztah ke škole, kvalitní výsledek už není cílem, nýbrž se stává se prostředkem. Změnu zaznamenává rovněž vztah vůči učiteli, jako autorita se považuje jen tehdy, když něčím imponuje. Odpoutání se od rodiny prezentuje významný vývojový mezník – dochází k obměně (ne ke zrušení) vztahu k rodičům. Pubescent nabývá zjištění, že rodiče nejsou bezchybní, snaží od nich různě odlišit. Odmítá nekritickou akceptaci rodičovské autority (Ptáček a Kuželová, 2013, s. 45-46).

Zacharová a Šimíčková-Čížková (2011, s. 84) uvádí, že hlavním cílem pubescenta je přátelství. Intenzita potřeby přátelství je v období dospívání větší než kdykoliv jindy. Potřeba důvěrného vztahu s přítelem se objevuje na začátku pubescence a tento vztah naplňuje potřebu citové vazby, která mu poskytuje určitý pocit jistoty a bezpečí. Později ji nahradí vztah partnerský. Přátelé pubescentovi pomáhají naučit se žít mimo rodinu. Přátelské vztahy jsou typické důvěrností, možností svěřit se příteli, vzájemností ve sdílení různých pocitů a nálad a výlučností, neboť pubescent se takto chová pouze k přátelům, ne nikomu jinému. Dospívající upřednostňují přítele, který se jim do značné míry podobá. Pubescent zkouší, ověřuje a potvrzuje si své sociální kompetence mezi vrstevníky. Mimo dominujícího přátelství se začínají v pubertě rozvíjet i erotické city. Jedná se o experimentování se sexuální rolí, která má povahu zájmu o druhé pohlaví.

V pubescenci fungují jako opora především vrstevníci. Skupinová identita poskytuje přechodnou etapu v rozvoji osobní identity. Vrstevníci se tak sobě navzájem stávají neformálními autoritami se značným vlivem. Ve skupině je kladen důraz na konformitu jejích členů – potřeba konformity se projevuje ve způsobu řeči, oblékání či v upřednostňované značce. Za to, že se příslušník skupiny vzdá vlastní individuality, mu skupina nabízí jistotu a přijetí. Vazba na vrstevníky se zvyšuje na úkor vztahu k rodičům. Potvrzením vlastních

kompetencí dochází ke snížení závislosti na rodině. Komunikace mezi rodiči a jejich dospívajícím potomkem bývá komplikovaná. Pubescenti nebývají nijak zvláště dobrými komunikačními partnery, kromě jiného pro vlastní vztahovačnost, četné výbuchy a nepředvídatelné reakce; dospělí oproti tomu dávají najevo málo pochopení těmto přechodným jevům a mnohdy se neúměrně snaží uplatňovat vlastní autoritu (Ptáček a Kuželová, 2013, s. 45-46).

1.4 Sebepojetí jedince a jeho vývoj

Na začátku této kapitoly je na místě si objasnit pojem sebepojetí. Výrost (2008, s. 96) definuje sebepojetí jako poznatky a přesvědčení o sobě samém. Nejde čistě o kognitivní elementy nebo jejich strukturu. Sebepojetí prezentuje spíše hypotetický konstrukt, kterým je snahou charakterizovat obsah vědomí vztahovaný k vlastnímu já. Vymětal (2014, s. 212) hovoří o sebepojetí jako o poměrně stabilním celku osobnostních charakteristik, které a integrují a jsou vědomé nebo jednoduše přístupné uvědomění. Se sebepojetím má spojitost jméno, pohlaví, sociální role, vlastnosti osobnosti a chování (sebehodnocení - hodnoty, svědomí, sebeúcta), ale i fyzické schéma a vnější zjev.

Sebepojetí formují tyto čtyři základní složky: sebepoznávání, sebehodnocení, sebecit a seberealizace. Emoční složka sebepojetí neboli sebehodnocení prezentuje vztah k sobě a je možné ji definovat termíny sebeúcta, sebedůvěra, sebevědomí apod. V dospělosti bývají pro vytváření hodnocení o sobě samém významné interakce se spolupracovníky, lidmi z referenčních skupin a důležitými rodinnými příslušníky. Konativní hledisko sebepojetí v sobě zahrnuje motivační a seberegulační funkce, které se týkají lidské potřeby sebejistoty a potvrzení vlastní hodnoty. Lze zde zařadit například sebeprezentační strategie či jednání plynoucí z úsilí dosáhnout ideálního Já. Součástí konativního já je rovněž seberealizace, která se nachází na vrcholu Maslowy hierarchie potřeb a vymezuje ji jako lidskou touhu po sebenaplnění. Přesto je obecně seberealizace uspokojená průměrně pouze na 10 %, jelikož osobní růst může přinést obavy, hrůzu, pocit slabosti a nedostatečnosti, kdy dochází k popření nejlepších stránek – tvořivosti. V seberegulačních procesech hraje významnou úlohu také přesvědčení jedince o vlastních schopnostech zvládat životní výzvy a úkoly, o nichž lze hovořit jako o vědomí vlastní účinnosti (selfefficacy), tedy jestli člověk věří ve své schopnosti dosáhnout stanoveného cíle (Koribská, 2019, s. 43-51).

Sebepojetí představuje produkt vědomí sebe sama, tedy je produktem sebeuvědomění. Vědomí vlastního já zase prezentuje proces, který se uskutečňuje od narození člověka, ovšem jeho významnost v rámci vývoje člověka vyvstává najevo až během dospívání. Vědomí činného já, tedy já jednajícího a schopného formovat vlastní pocity, představy a myšlenky, se formují v dětství a projevuje se během dospívání na podkladě uvědomění si vlastní subjektivity. Sebepojetí má sloužit ke zpracování a hodnocení situací týkajících se vlastního já. Uvedené funkce se mnohdy realizují na neuvědomované úrovni člověka, a tak vědomá formulace sebe sama není ve skutečném životě nezbytná. Vzhledem k tomu není možná sebepojetí považovat za reálně existující psychickou entitu, ale jako hypotetický konstrukt, který objasňuje chování a prožívání jedince (Pavličíková a kol., 2016, s. 41-48).

Pravdová (2013, s. 174–194) ještě hovoří o vztahu ideálního a požadovaného Já. Ideální Já je takové, které zahrnuje přání, touhy, představy o tom, jací bychom chtěli být. Požadované Já vychází z naší představy o tom, co se po nás požaduje, tedy z úkolů, povinností a nároků (třeba v nové profesi), které jsou na nás kladeny, a se kterými se lidé identifikují. Opravdové Já představuje ty atributy, o kterých je osoba přesvědčena, že je má. Pokud existuje diskrepance mezi Já požadovaným a Já skutečným, člověk může zažít úzkost, napětí, znepokojení. Dojde-li k rozporu mezi opravdovým Já a ideálním Já, projeví se to v emočním stavu jedince jako nespokojenost, rozčarování a smutek. Konkrétní složky sebepojetí by měly být v souladu. Za užitečnou lze pokládat jen takovou míru diskrepance, která neovlivňuje závažné emoční potíže, jelikož pak může být tato diskrepance motivem k rozvoji sebepojetí.

Význam sebepojetí je pro člověka nezpochybnitelný. V duševním životě jedince prezentuje kromě jiného důležitý stabilizátor činnosti a nástroj orientace. Funguje jako určitý setrvačnický na neuvědomované úrovni. Sebepojetí se mění nejen ve vztahu k věku, nýbrž i v závislosti na vývoji kognitivních schopností, zkušenosti i vlastní interpretaci. Na začátku dospívání (zhruba mezi 11–12 lety) se sebepojetí stává diferencovanější. Nejvíce znejistěnou věkovou kategorií bývají dospívající ve věku 12–13 let, přičemž intenzivnější pocity nejistoty bývají zjištěny u dívek (Orel a kol., 2015, s. 65–77).

Během vývoje jedince mají na sebepojetí vliv vrstevníci, učitelé a širší okolí. Uvedení činitelé dokážou měnit jedincovo nahlížení na svět nebo jeho hodnotící soudy a myšlenky. Ať v rámci rodiny a blízkého okolí mladistvého, tak i u vrstevníků, učitelů či médií, mohou na sebepojetí mít vliv zejména sociální interakce s jinými lidmi, vlastní zkušenost mladistvého a sebeuvědomění. Nové zkušenosti přinášejí nové informace o tom, jak je mladý jedinec ostatními vnímáno. Sebpojetí se na podkladě tohoto faktu vyvíjí ve vztahu se světem na podkladě vlastní zkušenosti mladistvého s okolím a se sebou samým. Sebpojetí je tak během pubescentova života závislé na jeho okolí, vrstevnících a na vzorech, které jsou mu předkládány v rodinném nebo širším sociokulturním okolí (Pavličíková a kol., 2016, s. 41-48). Sebpojetí dítěte se považuje také za klíčovou charakteristiku podmiňující jeho sociální a emocionální rozvoj (Kostelecká a kol., 2018, s. 306–327).

Koribská (2019, s. 43-51) provedla výzkum sebepojetí ve vztahu ke vzdělávání a zjistila, že prostřednictvím hodnoty vzdělání dochází u dospívajících k posílení kognitivní složky sebepojetí „kým chci být“, tedy jejich ideálního já. Zvládání překážek souvisejících se vzděláváním zvyšuje v rámci sebehodnocení z pohledu „kdo jsem“ vědomí vlastní účinnosti. Na podkladě pozitivního pracovního prostředí a pozitivní zpětné vazby vzdělávajících, eventuálně zaškolujících na pracovišti může docházet v sebehodnocení respondentů i k posílení „kým bych měl být“, tedy i k posílení profesní složky sebepojetí. Za nejvýznamnější hodnotu samotného procesu vzdělávání vnímali respondenti výzkumu seberealizaci, která jim umožňuje stát se „kým chci být“. Změnu v hodnotové orientaci lze pak zaznamenávat třeba i u těch jedinců, kteří zažívají zásadní životní změny, například se stanou rodiči či řeší závažné zdravotní problémy.

Přímo profesním sebepojetím se zabývala například Pravdová (2013, s. 174–194), a to se zaměřením na profesní sebepojetí v profesi učitele. Autorka vnímá především význam pozitivního profesního sebepojetí na počátku profesní dráhy. O profesním sebepojetí hovoří např. mínění o sobě jako vykonavateli daného povolání, pocity vázané k vlastnímu výkonu, vnímanou pracovní pozici a roli, osobní zkušenost a příběh vztažený k práci apod. Profesní sebepojetí může být také vnímáno jako komplexní vnitřní proměnná, která má vliv na každodenní profesní činnost jedince, ale současně se v ní může i proměňovat. Profesní sebepojetí lze také vnímat jako míru ztotožnění s expertními požadavky určité profese; jako prožívání sebe sama v profesní roli a činnosti; jako vnímání sebe sama v profesní roli a činnosti; jako poznání sama sebe, přemýšlení o sobě v profesní roli a činnosti; jako rozhodování o sobě v profesní roli a pracovní činnosti; jako uvažování o sociálních pod-

mínkách, které jsou v rámci profese vytvářeny. V počátku profesní kariéry se profesní sebepojetí jeví jako důležité, neboť pokud člověk vstupuje do nové profese s nejasným profesním sebepojetím, může mít tendence vymezovat sebe sama reakcí na pracovní prostředí a jiné pracovníky, prostřednictvím vztahů, a interakce, které na pracovišti vznikají. Pokud pracovníci vnímají sebe sama jen očima jiných, mohou trpět profesním zklamáním, frustrací a nepřátelstvím vůči spolupracovníkům či i klientům aj. Pokud je člověk schopen respektovat sám sebe nejen jako osobnost, ale i jako profesionála, je motivován k trvalému sebezlepšování a profesnímu růstu.

2 VOLBA BUDOUCÍHO POVOLÁNÍ

Práce představuje významnou podmínku důstojné existence člověka, přináší mu nejen materiální prospěch, ale zároveň mu dává pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Zařazuje člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby ctižádosti, sebeuplatnění a sebeúcty (Buchtová a kol., 2013, s. 49). Pro většinu lidí je práce významnou a důležitou součástí jejich života. Ekonomicky aktivní populace tráví ve svém zaměstnání podstatnou část svých všedních dnů. Důležitost, jakou lidé se svým životě práci dávají, bude zřejmě souviset s tím, nakolik je jejich práce naplňuje, baví a uspokojuje. Lidé, kterým se podaří najít si uspokojující práci, jí budou ve svém životě přikládat větší význam než lidé, pro které je práce jen zdrojem příjmů. Práce nejen, že umožňuje ekonomickou nezávislost a soběstačnost, ale umožňuje také významný kontakt s lidmi. Pro naprostou většinu pracujících je práce místem sociálních kontaktů. Současně je udržuje v činnosti a životní aktivitě. Význam práce, a především pak to, jak práce strukturuje náš běžný den, si člověk nejvíce uvědomí ve chvíli, kdy práci ztratí. Práce je rovněž do určité míry zdrojem identity jedince. Nejen, že většinu lidí udržuje v aktivitě, ale současně je pro téměř tři čtvrtiny pracujících zajímavá, baví je a plně je uspokojuje (Čadová a Paleček, 2006, s. 133-135). O to důležitější se jeví právě věnovat pozornost volbě budoucího povolání.

2.1 Rozhodnutí o volbě budoucího profesního zaměření

Určit přesný čas, kdy mladí lidé, respektive i děti začínají řešit volbu své profesní kariéry, je náročné. Mladí jedinci často ani sami neví, kdy se přesně poprvé zamysleli nad tím, kdy se sami sebe poprvé zeptali, čím by chtěli být. Navíc je tento fakt poměrně výrazně individuálně založen. Na základě již provedených výzkumů (In Hlad'o, 2014, s. 8) vyplývá, že mladiství se začínají volbou povolání zabývat nejčastěji v předposledním ročníku základní školy. V tomto období mívají ale zřetelné vzdělávací a profesní cíle a tomu odpovídající detailní plány jen menší část žáků. Díky tomu je snahou rozhodování související s touto tematikou odkládat na pozdější dobu. Intenzivnější myšlenky ohledně volby profesní kariéry se odehrávají spíše až první pololetí 9. ročníku.

Langmajer a Krejčířová (2006, s. 159) uvádí, že volba budoucího povolání prezentuje až do začátku pubescence spíše předmět fantazie, která se neváže ohledem na vlastní schopnosti ani na nároky práce. Hlavní je přání, čím chci být a volba povolání je tak

mnohdy spíše nezávaznou hrou. Kolem 11 let však dítě začíná srovnávat tato svá přání s realitou, ví už, že je třeba zohledňovat vlastní schopnosti, školní prospěch, podmínky přijetí do učebního oboru. Pořád častěji si už všímá osob vykonávajících nějakou pracovní činnost a staví si je jako modely své budoucí profesionální aktivity. Volba povolání, se tak stává opravdovým problémem pro dospívající i jejich rodiče. Při volbě povolání se jedná vždy o dva navzájem související aspekty – z hlediska jedince, aby si vybral takovou profesi, která by jej co nejvíce uspokojovala, ve které by nejvíce uplatnil své specifické schopnosti a sklony a zájmy, z hlediska společnosti, aby byl získán pracovník, který by nejlépe přispíval k plnění společenských úkolů. Sladění těchto individuálních a celospolečenských zájmů by tak mělo být cílem dobré volby povolání.

2.2 Význam volby povolání pro budoucnost

Volba budoucí profese je pojmem zahrnujícím celý komplex významů. Pokud o volbě povolání hovoří odborníci, mohou jí mít na mysli rozhodování o studiu nebo přípravě na povolání, o konkrétní profesi, případně o celé profesní dráze. Jindy lze ovšem za volbu povolání pokládat i přípravu žáků na toto rozhodování v rámci výuky, hledání konkrétního povolání na trhu práce či rekvalifikaci na jiné povolání. Volba povolání u žáků základních či jiných škol prezentuje zpravidla rozhodování o celkové profesní orientaci, hledání vhodného studijního či učebního oboru a výběr určité střední školy (Hlad'o, 2014, s. 8).

Nový a Surynek (2006, s. 224) uvádí, že volba povolání je důležitým socializačním momentem, který je obvykle typický interakcí s jinými lidmi nebo institucemi. Uvedení instituce či lidé pomáhají zprostředkovat informace důležité k rozhodnutí o začlenění do významné dimenze sociální reality, kterou oblast práce prezentuje. Dobrá volba, posuzováno hlediskem společenským, znamená vesměs dobré ekonomické a sociální zhodnocení a z pohledu jedince směřuje k osobnímu uspokojení a seberealizaci. Obecně je možné říci, že za ideální se považuje taková volba povolání, kdy jsou naplněny potřeby trhu práce na přípravu realizátorů nějakého povolání a kdy způsobilost uchazečů reflektuje kritéria pro výkon odpovídající profese.

Obecně se má za to, že mladí lidé mají s vytyčováním vlastních cílů v oblasti práce a jejich naplňování těžkosti. Někteří vysokoškolští studenti tápou, neboť si nejsou jisti volbou svého studijního oboru, pro jiné problémy začnou při konfrontaci s realitou pracovního

trhu po skončení školy. Do procesu profesního rozhodování se promítají různé faktory, jako jsou vlohy, talent, eventuálně vlastní preference, a ono rozhodování si pak vyžaduje mnohdy různé kompromisy mezi představami a reálnými možnostmi. Pro mnohé mladé jedince je přítomnost období, v průběhu něhož zažívají v procesu profesního rozhodování různé problémy, spíše pravidlem než něčím výjimečným. Určitá míra kariérní nerozhodnosti se tak pokládá za dočasnou, dokonce i normativní etapu procesu volby povolání (Macek a kol., 2018, s. 79).

Volba profesní kariéry a jí předešlé vzdělávací dráhy, kterou žáci základních nebo později středních (eventuálně i vysokých) škol musí uskutečnit, není úkonem nevratným. Jakákoliv pozdější změna kariéry nebo i pracoviště vždy bude ale souviset s vynaložením značného úsilí. Výběr budoucí práce nebo vzdělávací dráhy spoluutváří kromě jiného individuální vzdělávací trajektorie žáků, ale může být i určitým rizikem vyloučení v úrovni ekonomické, individuální, sociální, skupinové nebo prostorové (např. dlouhodobá nezaměstnanost a s ní spojená ztráta sebevědomí, sebeúcty a peněz, sociální izolace, nepřijetí v určitých sociálních skupinách, propadnutí sociálně-patologickým jevům apod.). Zda-li odpovídá zvolená profesní dráha možnostem a zájmům mladistvého, má význam rovněž z pohledu zdravého rozvoje osobnosti, individuální spokojenosti, úspěšnosti a využití jeho společenského potenciálu (Hlad'o a Drahoňovská, 2012, s. 4).

2.3 Faktory ovlivňující volbu povolání

Volba povolání je náročný proces, na jehož průběh má vliv poměrně mnoho faktorů. V první řadě lze zmínit samotného jednotlivce, který v tomto procesu prezentuje hlavního aktéra, na jehož rozhodnutí v konečném důsledku záleží, utváří své stanovisko prostřednictvím shromažďování informací, jejich vyhodnocování a formování postojů k získaným poznatkům. Zdrojem těchto informací a zároveň faktorem ovlivňujícím utváření postojů může být rodina, škola, přátelé, masmédiá, poradenské a společenské organizace a další (Nový a Surynek, 2006, s. 224). Trhlíková (2013, s. 87–105) doplňuje, že do volby budoucího povolání se promítají i vlivy vnějších systémových faktorů (ekonomická situace, vlastnosti trhu práce i vzdělávacího systému), sociálně-ekonomické okolí rodiny (sociální status, etnická příslušnost a další). Na konečném rozhodnutí se mohou odrazit nejen dlou-

hodobě působící vlivy, ale třeba i neuvědomělé faktory, včetně momentální podněty, nebo například i náhodně zjištěný fakt.

Volbu profesní kariéry nelze přirozeně učinit bez rozmyslu a bez potřebných informací. Aby se mladý člověk rozhodl správně, musí získat dostatek informací (Hlad' o, 2014, s. 8):

- **o sobě samém** – o svých zájmech, schopnostech, nadání, znalostech, dovednostech, studijních výkonech, povahových rysech, zdravotním stavu, ale i chybách, slabích aj.;
- **o světě práce** – o profesích, jejich náplni práce, okolnostech a požadavcích (např. o vykonávaných pracovních aktivitách, využívaných pracovních prostředcích, pracovním prostředí, požadavcích na vzdělání, povahové vlastnosti nebo zdravotní stav, možnosti trhu práce, příjmech, společenské prestiži aj.)
- **o vzdělávací nabídce středních škol** – informace o druzích středních nebo vysokých škol, oborech, podmínkách pro přijetí aj.

Z dotazníkového šetření z roku 2011, kterého se zúčastnilo 1 655 žáků základních škol a 935 žáků středních škol z Prahy a z Plzeňského, Ústeckého a Moravskoslezského kraje (Šťastnová a Drahoňovská, 2012, s. 17-23) vyplynulo rovněž několik zajímavých zjištění. Mimo jiné, že z informačních internetových portálů využívají žáci základních škol při volbě povolání či další vzdělávací dráhy především www.atlasskolstvi.cz, www.stredniskoly.cz a www.infoabsolvent.cz. Zároveň ale značné množství žáků základních škol tyto informační portály nezná. Žáci středních škol hledají informace především na www.vysokeskoly.cz, www.atlasskolstvi.cz a www.vysokeskoly.com. I mezi středoškoly je velké množství žáků, kteří informační portály neznají. Středoškoláci celkově využívají informačních portálů méně než žáci základních škol. Za podstatné informace, které potřebují k rozhodování o svém budoucím povolání, pokládají žáci obou vzdělanostních skupin především údaje o obsahu studia, o možnostech uplatnění, o šancích se na vybranou školu dostat, o náročnosti studia. Tyto informace jsou důležité pro více než 90 % žáků základních škol a více než 80 % žáků středních škol.

Volbu povolání ovlivňují i zájmy dětí. Hlad' o (2014, s. 11) například zjistil, že faktory ovlivňující volbu povolání se mění v závislosti na typu povolání a studijního oboru, a to následovně:

- U žáků volících si technické obory převládá při volbě oboru a školy zájem o konkrétní obor a záliba ve vykonávání povolání související s konkrétním oborem. Pro takto volící žáky hraje významnou roli i dobré pracovní uplatnění a dostatečné finanční ohodnocení práce.
- U humanitně zaměřených jedinců zase převládá při volbě profesní kariéry záliba v daném oboru a zájem vykonávat povolání související s tímto oborem, projevuje se tady i zájem o cizí jazyky. Často bývá důvodem volby i snažení o dosažení dobrého vzdělání na kvalitní škole. U humanitně zaměřených žáků se objevuje i důraz na prestiž školy a kvalitní přípravu na vysokoškolské studium.

Z uskutečněných analýz vyplynulo několik důležitých závěrů, jako je např. to, že záležitost budoucnosti (co budou dělat po skončení základní školy) začínají žáci základních škol většinou řešit v osmém ročníku, přičemž dívky řeší svou budoucnost dříve než chlapci. Svou budoucností se žáci středních škol začínají většinou zabývat v předposledním ročníku střední školy výše (Šťastnová a Drahoňovská, 2012, s. 6-9).

2.4 Role rodiny a rodičů pro volbu povolání

Zřejmě největší vliv na budoucí povolání, respektive i vzdělání mají rodiče. Menší úlohu pak v tomto rozhodování hrají kamarádi a spolužáci, příbuzní nebo různé propagační akce či učitelé (Průcha a Veteška, 2014, s. 224). Podle Hlad'a a Drahoňovské (2012, s. 36) mají rodiče nejen podstatný vliv na rozhodování svých dětí, ale jsou rovněž významným zdrojem informací při volbě budoucí profesní kariéry. Hlad'o (2014, s. 10) dále komentuje, že mladiství bývají při volbě povolání prokazatelně ovlivněni svými rodiči více než kamarády, sourozenci či jinými příbuznými, kamarády ze sociálních sítí, učiteli, výchovnými poradci nebo různými poradenskými pracovníky. Rodiče jsou dítětem vnímány jako opravdu důležité osoby. Významnější vliv mívají matky, což má souvislost s tím, že matky při volbě povolání bývají svým dětem více nápomocny než otcové (není to ale pravidlo). Pokud by se rodiče nijak nepodíleli na volbě budoucího povolání svých dětí, pak by pravděpodobně konečné rozhodnutí žáka nebylo zcela racionální a z dlouhodobého hlediska by mohlo způsobit školní neúspěšnost na zvolené střední či vysoké škole nebo nespokojenost s vybranou profesí.

V dotazníkovém šetření z roku 2011 interpretovaném již výše (Šťastnová a Drahoňovská, 2012, s. 6-9) bylo zjištěno, že co se týče volby vzdělávací/profesionální dráhy, tak se velmi intenzivně uplatňuje rodina, která má v rozhodovacím procesu značný vliv, a to nejen u žáků základních škol, ale i u žáků středních škol. Vliv rodiny především pak rodičů na volbu vzdělávací nebo profesionální dráhy je velký, a to jak u žáků základních škol, tak u žáků středních škol. Skoro všichni žáci základních škol řeší svou budoucnost doma s rodiči, na střední škole je to více než 60 % žáků. Doporučení svých rodičů využívá více než 86 % žáků základních škol a 82 % žáků středních škol. I v podstatě dospělé děti naslouchají radám svých rodičů. Na druhou stranu je většina žáků základních a středních škol názoru, že při volbě své budoucí vzdělávací nebo profesionální dráhy mají mít hlavní slovo oni sami. Nemyslí si, že by za ně měli rozhodovat rodiče. Pouze menší část žáků základních i středních škol se identifikuje s profesí svých rodičů – většina z nich plánuje dělat něco jiného než jejich rodiče.

Z dalších faktorů volby povolání je jak pro žáky základních, tak i středních škol důležité, aby po absolvování školy mohli vykonávat práci, která je bude bavit, studovali obor, který je bude bavit, studovali obor, který jim nabídne možnost dobrého pracovního uplatnění, našli po škole dobře placenou práci, studovali obor připravující pro práci, která je bude naplňovat, studovali obor, díky kterému budou mít vysoké příjmy, a rovněž aby byli na škole, kterou dokážou dokončit (Šťastnová a Drahoňovská, 2012, s. 6-9).

2.5 Vliv školy a učitele pro volbu povolání

Škola má při profesní orientaci žáků zásadní roli a přisuzuje se jí integrativní role. Škola je v každodenním přímém kontaktu se žáky současně s rodiči má o žácích nejvíce informací. Jejím hlavním posláním je žáky připravit pro zodpovědné rozhodování o další studijní a profesní orientaci a naučit je objektivně hodnotit všechny faktory, které mohou tuto volbu ovlivňovat. Systematickým výchovně-vzdělávacím působením u žáků utváří postoje k práci, profesím a zodpovědné volbě profese. Škola pomáhá jedincům s utvářením reálného profesního cíle a perspektivy, vybavuje je kompetencemi nezbytnými k sebepoznávání, plánování a rozhodování. Opomenout není možné její roli při zprostředkování značného okruhu specifických informací ze světa práce, které jsou nutné pro racionální výběr profe-

se, zpřehlednění vzdělávacího systému a dostupných poradenských služeb (Hlad'o, 2012, s. 52).

V minulosti nebyla kariérová výchova součástí vyučování jako povinný vyučovací předmět. Některá témata vztahující se k této oblasti tvořila součást učebních osnov jiných vyučovacích předmětů, především občanské výchovy, rodinné výchovy a praktických činností. Vzhledem k výraznému nárůstu množství nezaměstnaných absolventů škol a jejich nedostatečné připravenosti pro zodpovědnou volbu povolání rozhodlo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy metodickým pokynem o zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání si kladla za úkol zprostředkovat žákům důležité vědomosti a dovednosti související s jejich budoucím uplatněním ve světě práce a vybavit je kompetencemi nezbytnými při rozhodování o jejich další profesní a vzdělávací orientaci při vstupu na trhu práce. Výchova k volbě povolání si kladla za úkol vybudovat u žáků dovednosti nezbytné pro rozhodování o důležitých životních krocích při plánování vlastní budoucnosti (Hlad'o, 2012, s. 61-62).

Vzdělávací oblast Výchova k volbě povolání se stala dílčí složkou povinných předmětů uvedených v učebních plánech dřívějších vzdělávacích programů pro základní vzdělávání, které měly k této problematice nejbliže (tedy nejčastěji občanská výchova, rodinná výchova, praktické činnosti), dále volitelných předmětů a dalších vzdělávacích činností uskutečňovaných školou. Doporučovaný rozsah Výchovy k volbě povolání činil 60 vyučovacích hodin v období posledních 2 až 3 let povinné školní docházky. Obsahová orientace této vzdělávací oblasti byla určena devíti navzájem kompatibilními tematickými okruhy: sebepoznávání, rozhodování, akční plánování, adaptace na životní změny, možnosti absolventa základní školy, informační základna pro volbu povolání, orientace v důležitých profesních informacích, rovnost příležitostí na trhu práce, svět práce a dospělosti (Hlad'o, 2012, s. 62).

Na volbu budoucího povolání jsou žáci částečně připravováni i ve školách. Zaměřuje se na něj přímo celá jedna vzdělávací oblast z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, a to **Člověk a svět práce** (MŠMT ČR, 2021, s. 100-102). Oblast Člověk a svět práce zahrnuje značné spektrum pracovních aktivit a technologií, má žáky směřovat k získání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a podílet se na vytváření životní a profesní orientace žáků. Pojetí vzdělávací oblasti Člověk a svět práce vyplývá z určitých životních situací, ve kterých žáci přicházejí do přímého kontaktu s lidskou činností a technikou v jejich různých podobách a širších souvislostech. Tato vzdělávací oblast se cíleně zaměřuje na praktické pracovní dovednosti a návyky a doplňuje

celé základní vzdělávání o nezbytnou složku důležitou pro uplatnění jedince v dalším životě a ve společnosti. Tím se odlišuje od dalších vzdělávacích oblastí a je jejich jistou protíváhou. Zakládá se na tvůrčí myšlenkové spoluúčasti žáků.

Významně se na kariérovém poradenství ve školách podílí hlavně třídní učitelé. Ti organizují a řídí profesně orientační činnost v rámci své třídy. Monitorují a posuzují realizaci informační činnosti v procesu vyučování a sami se účastní na informační činnosti uskutečňované mimo vyučování. Žákům a jejich rodičům třídní učitelé zajišťují pravidelné individuální konzultace a na podkladě vlastního plánu individuálně pracují se žáky své třídy při postupném utváření jejich kariérových představ, přání a cílů, při rozvíjení sebehodnocení a při rozhodování o studijních a profesních záměrech po skončení základní školy (Hlad'o, 2012, s. 57).

Dále třídní učitelé neustále sledují a vyhodnocují celkový vývoj žáků a k tomuto účelu vedou potřebnou dokumentaci. Mimo přehledu o osobnostních specifických žáků získávají a udržují přehled o jejich rodinném zázemí. Na podkladě důsledné znalosti osobnostních charakteristik žáků mohou být třídní učitelé výrazně nápomocni při plánování další profesní orientaci a kariérovém poradenství (Hlad'o, 2012, s. 57).

Nad rámec této vzdělávací oblasti se snaží volbu budoucího povolání ovlivnit různá poradenská zařízení nebo osoby věnující se ve školách i mimo ně problematice volby povolání. Největší vliv mají ale v praxi třídní učitelé žáků. Kvalifikovaný učitel dokáže diagnostikovat nejen úroveň znalostí a dovedností daného žáka, ale i jeho případné nadání, zájmy nebo aktuální vzdělávací problémy žáka. Učitelé disponují současně kvalifikačními a osobnostními předpoklady pro to, aby při výběru profesní kariéry mohli zastávat roli důležitého zdroje informací, rad a pomoci (Hlad'o a Drahoňovská, 2012, s. 37-38).

Mimo učitele ale na některých školách fungují tzv. kariérní poradci, nebo kariérní poradenství poskytují pedagogicko-psychologické poradny, případně výchovní poradci, kteří fungují na všech základních i středních školách. Pedagogové a psychologové žáky diagnostikují, určí jejich profesní zaměření a mohou významně pomoci zejména u těch žáků, kteří zatím ucelenou představu o budoucí volbě povolání nemají. Profesní předpoklady se zjišťují skrze různé diagnostické metody. Učitelům jsou k dispozici informace z rodinného a sociálního okolí žáka (zvyky v rodině, názory a povolání), sledují žákovo chování a pracovní zvyky při vyučování i při mimoškolních činnostech, dokážou posoudit postavení dítěte ve školním kolektivu (sociometrie), jeho zájmy, hodnoty včetně zdravot-

ního stavu. V praxi se pak používá pro psychologickou diagnostiku test obecných schopností, Hollandův dotazník volby povolání a jeho alternativy např. obrázkový test profesní orientace. (Malach a Kristová, 2016, s. 196).

Výchovný poradce funguje na škole současně jako učitel a zároveň poradenský pracovník. Jeho práce je legislativně vymezena a jsou určeny požadavky na jeho vzdělání. Mezi jeho aktivity se řadí poradenská, metodická a informační činnost, zejména ale právě kariérové poradenství, vyhledávání žáků, jejichž vzdělávání si žádá zvláštní pozornost, zabezpečování diagnostiky pro žáky se SVP, příprava podmínek pro integraci žáků, metodická pomoc pedagogickým pracovníkům a mnoho dalšího (Kolečková, 2016, s. 53).

Na některých školách jsou zřízeny také funkce školního psychologa (v závislosti na rozhodnutí ředitele příslušné školy, na její velikosti a dostupnosti finančních prostředků). Úloha psychologa v kariérovém poradenství je ve školství vnímána v kontextu specifických odborných kompetencí, které z pohledu profesní způsobilosti nedokážou poskytovat pracovníci jiných profesí. Jde o individuální a skupinovou psychologickou diagnostiku, individuální psychologickou intervenci, preventivní a intervenční práci se třídami apod. Školní psychologové se zabývají především poruchami chování a učení, vztahovým potížením, prevencí včetně prevence neprospěchu a práci se třídami. Pakliže školní psycholog pracuje na škole, společně s ostatními činnostmi zajišťuje služby kariérového poradenství. Školní psychologové se při volbě povolání nejvíce využívají na základních školách. Rodičům a žákům zabezpečují odbornou pomoc v podobě komplexního psychologického vyšetření žáka s navazujícím rozбором výsledků. Diagnostika v profesní oblasti by se měla věnovat hlavně zhodnocení různých schopností a předpokladů pro výkon dané profese, včetně hodnocení zájmové struktury, respektive motivace k nějaké aktivitě, na zjištění konkrétních osobnostních vlastností, které mohou podstatně ovlivnit budoucí úspěch v zaměstnání. Spolu s výchovným poradcem pak školní psycholog připravuje školní koncepci profesního směřování žáků (Hlad'o, 2012, s. 55-56).

3 PORADENSKÉ A DALŠÍ SLUŽBY PŘI VOLBĚ POVOLÁNÍ

Obecně lze poradenství považovat za jeden z různých typů sociální pomoci. Jde o interpersonální proces, v rámci něhož spolu poradce a klient dojednávají, sestavují a navzájem se učí, jak ve svém snažení dosáhnout úspěchu. Jakékoliv poradenství se odehrává ve vztahu k nějakému oboru (např. v oblasti zaměstnanosti, vzdělávání, sociálních služeb, financí, zdravého životního stylu), v kontextu určitého klienta (jeho znalostí, dovedností, schopností, postojů atd.) a v souvislosti s mikro i makro prostředím, v němž se klient nachází, pracuje, studuje apod., které je formováno ekonomikou, společností, rodinou, sociálními vazbami a trhem práce (Freibergová a Maříková, 2013, s. 10).

Konkrétně poradenství ve vztahu k získání zaměstnání lze vymezit v rámci zákona o zaměstnanosti (zákon č. 435/2004 Sb., § 15) jakožto poradenství, které „...se zaměřuje na posouzení osobnostních předpokladů, schopností a dovedností a na doporučení zaměstnání, přípravy na budoucí povolání, volby povolání a rekvalifikace.“

3.1 Úřady práce

Úřad práce České republiky (ÚP ČR) prezentuje správní úřad s celostátní působností a současně organizační složku státu. Úřad práce ČR vznikl 1. 4. 2011, zákonem č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů. Ministerstvo práce a sociálních věcí řídí Úřad práce ČR a je jeho nadřízeným správním úřadem. Úřad práce ČR je tvořen generálním ředitelstvím, krajskými pobočkami a pobočkou pro hlavní město Prahu (dále jen „krajské pobočky“). Součástí krajských poboček jsou kontaktní pracoviště. Úřad práce a jeho jednotlivé pobočky plní mnohé úkoly, od snahy k zajištění zaměstnanosti, vedení evidence nezaměstnaných, rozvoje lidských zdrojů, zprostředkování zaměstnání, rekvalifikací zaměstnanců, ale třeba i výplatu nepojistných sociálních dávek a dávek v nezaměstnanosti (Úřad práce ČR, online). Jednou z jeho důležitých aktivit je rovněž prevence související s výběrem budoucího povolání.

Poradenství poskytované na ÚP je několikero druhů (Vyhláška č. 518/2004 Sb., tab. č. 2), například poradenství pro volbu povolání, které se poskytuje především žákům a studentům škol, poradenství pro volbu rekvalifikace, pro zprostředkování zaměstnání, poradenství pro volbu přípravy k práci jedinců se zdravotním postižením aj. Přímé poradenství pro volbu povolání (Vyhláška č. 518/2004 Sb. § 21) prezentuje především

„...poskytování informací o povoláních, předpokladech a způsobilosti pro výkon určitého povolání, možnostech studia, přípravy na povolání a možnostech pracovního uplatnění. Poradenství je poskytováno žákům a studentům škol a jiným fyzickým nebo právnickým osobám; tím není dotčeno poskytování poradenských služeb v resortu školství.“ Poradenství pro volbu povolání je poskytováno jako služba, kterou je možné využívat na základě dobrovolnosti. K poradci se zájemce může objednat, eventuálně přijít v úředních hodinách. V kontextu poskytování informací je poradenství na ÚP poskytováno (Freibergová a Maříková, 2013, s. 14-15):

- o trhu práce,
- o požadavcích různých profesí, povolání a pracovních pozic,
- o nárocích zaměstnavatelů,
- o službách ÚP, hlavně o zaměření a druzích poradenských služeb, o pracovní rehabilitaci, o rekvalifikacích a o dalších nástrojích aktivní politiky zaměstnanosti jako jsou společensky účelná pracovní místa, veřejně prospěšné práce, příspěvek na zapracování, příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program a další podle aktuální nabídky ÚP.

Poradenství na ÚP je nejčastěji poskytováno jako individuální nebo skupinové poradenství, méně často pak jako poradenství týmové (Freibergová a Maříková, 2013, s. 14-15):

- **Individuální poradenství** – poskytuje se poradcem jednomu klientovi.
- **Skupinové poradenství** – poskytuje se skupině klientů. Typické pro tento typ poradenství je využití dynamiky skupinových jevů pro cíl poradenství. Skupinové jevy eventuálně i (častěji) skupinová dynamika prezentuje komplex vztahů a jevů ve skupině, které vznikají a zanikají ve skupině spontánně a poradce je využívá se zámerem dosažení cíle poradenství. Charakteristickým příkladem skupinového poradenství jsou Job kluby.
- **Týmové poradenství** – zajišťuje se obvykle tým odborníků individuálnímu klientovi či skupině klientů, která se nachází ve shodném postavení i situaci. Tato forma na ÚP nebývá příliš využívána.
- **Kombinace individuálního a skupinového poradenství** – často využívaná forma. Charakteristickým příkladem je např. bilanční či pracovní diagnostika, ve kterých některé činnosti probíhají ve skupině a jiné individuálně.

Výběr konkrétního způsobu poradenství závisí na poradci, na určených postupech ÚP a na disponibilním čase, který je na práci s jednotlivci a skupinami vyhrazen.

Přímo na ÚP slouží budoucím absolventům **Informační a poradenské středisko pro volbu a změnu povolání (IPS)**. Využit služeb IPS mohou jak studenti základních, tak i středních škol, ale i rodiče dětí, eventuálně i školy. IPS těmto zájemcům poskytuje základní informace o (Úřad práce ČR, 2020):

- středních, vyšších odborných a vysokých škol, včetně studijních a učebních oborů v regionu a v celé ČR,
- okolnostech a postupu přijímacího řízení,
- nárocích a požadavcích na vybrané profese,
- možnostech uplatnění absolventů konkrétních oborů v praxi,
- situaci na trhu práce v regionu a v celé ČR,
- možnostech rekvalifikace.

Cílem kariérového poradenství pro žáky škol je poskytování odborných informačních a poradenských služeb nutných k profesní orientaci v návaznosti na pracovní uplatnění ve vztahu k současnému i předpokládanému vývoji na trhu práce. Informační a poradenská střediska seznamují žáky s podmínkami práce v co nejširším množství povolání s ohledem na možnosti zaměstnání a profesní kariéry, které se jim nabízejí, jakož i podmínkami, které je zapotřebí splnit z pohledu kvalifikačních předpokladů, a nabízejí žákům informace pro výběr druhu vzdělání či profesní přípravy s ohledem na jejich schopnosti, způsobilosti, zájmy a možnosti zaměstnání (Hlad'o, 2012, s. 58).

Pracovníci ÚP jsou v rámci této služby zájemcům poskytovat informace o nabídce středních, vyšších odborných a vysokých škol v celé ČR včetně oborů studia, jejich obsahu, nabízených forem studia, včetně podmínek pro přijetí (ať už slovně, tak prostřednictvím různých tematických videí aj.) Mohou pomoci i s vyplňováním přihlášek ke studiu. Dále se zde mohou poskytovat informace o možnostech dalšího vzdělávání, pomoc při výběru profesní kvalifikace a rekvalifikace, možnosti a podmínky rekvalifikace aj. Dále mohou být zájemcům poskytnuty informace o nárocích a požadavcích na konkrétní povolání (popis činností, které budou v daném povolání provádět, vzdělanostní předpoklady aj.). Pracovníci zde mohou provádět také profesní (pracovní) diagnostiku, jejíž součástí je posuzování profesních předpokladů a sebehodnocení (testy k identifikaci profesních zájmů,

ověřování předpokladů k dalšímu vzdělávání a k pracovnímu uplatnění) (Úřad práce ČR, 2020):

K přístupným informačním materiálům patří dále (Hlad'o, 2012, s. 59):

- databáze s komplexním přehledem možností studia na středních školách, středních odborných učilištích a učilištích v konkrétním regionu i v rámci celé ČR, nástavbového studia, studia na jazykových školách, kombinovaného nebo distančního studia;
- detailní materiály o školách a oborech v regionu;
- charakteristiky profesí s informacemi o obsahu pracovních činností, používaných pracovních prostředcích, objektech práce a pracovním prostředí, požadavcích na uchazeče (nutné vzdělání, zdravotní předpoklady);
- počítačový test uchazeče, který pomůže s volbou zaměstnání podle zájmů klienta, a může tak ulehčit rozhodování o budoucím povolání;
- informace o perspektivách uplatnění po absolvování dosavadního studia, videoklipy nejvíce frekventovaných povolání;
- informace o možnostech hledání práce skrze inzeráty v hromadných sdělovacích prostředcích, včetně internetu;
- základní informace o možnostech pracovních pobytů a brigád v zahraničí;
- informace o úřadech práce, situaci na trhu práce, o podmínkách zařazení do evidence uchazečů o práci, o právech a povinnostech nezaměstnaného.

3.2 Pedagogicko-psychologická poradna

Pedagogicko-psychologické poradny patří mezi tzv. školská poradenská zařízení, která školský zákon (zákon č. 561/2004 Sb., § 116), definuje jako zařízení zabezpečující „...pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, poskytují odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči a napomáhají při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání. Školská poradenská zařízení spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí a orgány péče o mládež a rodinu, poskytovateli zdravotních služeb, popřípadě s dalšími orgány a institucemi“.

Tato školská poradenská zařízení a školy zřizované státem, krajem, obcí či svazkem obcí poskytují bezplatně standardní poradenské služby, a to na přání žáků, jejich zákonných zástupců, škol či školských zařízení nebo na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci. Tyto poradenské služby mají za účel mimo jiného (Vyhláška 72/2005 Sb., § 2):

- naplňování vzdělávacích potřeb a rozvíjení schopností, dovedností a zájmů před započítím a během vzdělávání,
- předcházení a řešení vzdělávacích a výchovných problémů, předcházení různých způsobů rizikového chování a dalších potíží souvisejících se vzděláváním a s motivací k překonávání problémových situací,
- formování náležitých podmínek, forem a způsobů práce pro žáky nadané a mimořádně nadané,
- *zajistit* vhodnou volbu vzdělávací cesty a pozdějšího profesního uplatnění,

Typy školských poradenských zařízení jsou pedagogicko-psychologická poradna (PPP) a speciálně pedagogické centrum (SPC).

Činnost PPP vymezuje detailně již uvedená Vyhláška (Vyhláška 75/2005 Sb.), která ji vymezuje jako poskytování služby pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství a pedagogicko-psychologickou a speciálně pedagogickou pomoc při výchově a vzdělávání žáků. Činnost poradny probíhá ambulantně na pracovišti poradny, eventuálně návštěvami zaměstnanců právnické osoby provádějící činnost poradny ve školách a školských zařízeních. V poradně se provádí:

- zjišťování pedagogicko-psychologické připravenosti žáků na povinnou školní docházku, včetně zprávy a doporučení,
- zjišťování speciálních vzdělávacích potřeb (SVP) žáků škol a na podkladě výsledků psychologické a speciálně pedagogické diagnostiky zpracování doporučení s návrhy podpůrných opatření pro žáka,
- vydání zprávy a doporučení s cílem určení podpůrných opatření na podkladě posouzení speciálních vzdělávacích potřeb žáka či mimořádného nadání žáka,
- vydání zprávy a doporučení k zařazení žáka do školy, třídy, oddělení či studijní skupiny či zařazení eventuálně převedení do vzdělávacího programu odpovídajícího vzdělávacím potřebám žáka,

- uskutečňuje psychologická a speciálně pedagogická vyšetření pro žáky se SVP a žáky mimořádně nadané,
- poskytnutí žákům přímé speciálně pedagogické a psychologické intervence,
- poskytnutí poradenské služby žákům s vyšším rizikem školní neúspěšnosti či vzniku problémů v osobnostním a sociálním vývoji; jejich rodičům a pedagogickým pracovníkům vzdělávajícím takové žáky, poskytování poradenských služeb zaměřených na objasnění osobních perspektiv žáků,
- poskytnutí poradenské služby žákům z různého kulturního prostředí a s různými životními podmínkami,
- poskytnutí metodické podpory škole a školskému zařízení při poskytování poradenských služeb a podpůrných opatření,
- poskytnutí kariérového poradenství žákům,
- poskytnutí informační, konzultační, poradenské a metodické podpory zákonným zástupcům žáka,
- skrze metodika prevence zajištění prevence rizikového chování, uskutečnění preventivních opatření a koordinaci školních metodiků prevence.

Kariérní poradenství tedy rovněž prezentuje jednu z nabízených služeb PPP. V kompetenci PPP je rovněž pomoc žákům a rodičům při volbě studijního a profesního uplatnění pro absolvování základní či střední školy, tedy psychologická a speciálně pedagogická diagnostika v případech komplikací při výběru střední školy, další vzdělávací dráhy po absolvování střední školy nebo při výběru profese, zhodnocení intelektových a osobnostních předpokladů pro studium, poradenská pomoc při výběru vhodného studijního či učebního oboru nebo zaměstnání, informace o školách a další služby. PPP prezentují jednoho z hlavních partnerů škol při zajišťování kariérového poradenství, jelikož pro poradenské pracovníky na základních a středních školách zajišťují informační a metodickou činnost (Hlad'o, 2012, s. 51).

3.3 Další možnosti a instituce

Ze sféry školství lze na tomto místě zmínit ještě roli speciálně pedagogických center. Hlaďo (2012, s. 51) uvádí, že určitou roli v kariérovém poradenství mohou mít i speciálně pedagogická centra, která se sice prvoplánově zabývají odbornou pomocí a poradenské služby žákům se zdravotním postižením. Mezi standardní služby speciálně pedagogických center ale patří i kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením.

Mimo resort školství a resort práce a sociální sféry zajišťuje poradenství v oblasti volby budoucího povolání i organizace ze soukromé sféry (personální agentury, soukromé zprostředkovatelny práce, centra bilanční diagnostiky). Kariérové poradenství může být zajišťováno zdarma, což se týká především osob nezaměstnaných nebo znevýhodněných skupin na trhu práce. Kariérové poradenství pro dospělé, kteří nejsou znevýhodněni, bývá poskytováno především jako komerční služba soukromých poradců, agentur apod. Například zmiňované agentury práce nabízí za poplatek různé přípravné aktivity, ať už zkontrolování a úpravu životopisu, přípravu na pohovor nebo třeba i to, jak si vytvořit profil na sociální síti LinkedIn a zaujmout na nich ty pravé zaměstnavatele, aby uchazeče samy oslovily s nabídkou práce (viz např. ProfesKontakt, online).

Přímo i některé (vysoké) školy někdy nabízí kariérové poradenství, respektive tréninky různých dovedností důležitých na trhu práce a adekvátní přípravu na výběr budoucího povolání. Například Univerzita Karlova nabízí tzv. Kariérní den na UK. V rámci něj se po registraci mohou zájemci zúčastnit tréninkových aktivit zaměřujících se na přípravu pohovoru (vyzkoušet si fiktivní pohovor) nebo si zájemci mohou vyzkoušet zkušební assement centre. Během celého dne jsou zájemcům k dispozici také kariérní poradci ochotni odpovídat na jakékoliv dotazy (UKPoint, online).

Kariérové poradenství poskytují i různé neziskové organizace, které se v této činnosti zaměřují vesměs na ohrožené osoby na trhu práce, například děti z dětských domovů apod. Jednou z takových organizací je například i Člověk v tísni (online). Základním posláním kariérního poradenství v této organizaci je prodloužení vzdělávací kariéry nad rámec povinné školní docházky. Ideálním cílem je oficiální zvýšení kvalifikace mladých lidí tak, aby stoupla jejich uplatitelnost na pracovním trhu. Mimo osobu kariérního poradce, která se klientům věnuje individuálně je rovněž nabízen tzv. Retrostipendijní program, jehož záměrem je zabránit předčasnému odchodu sociálně znevýhodněných dětí ze vzdělá-

vání. Dětem, jejichž rodina má objektivně zhoršený potenciál poskytnout dostatečnou podporu a motivaci ke vzdělání, je nabízeno až 12 000 Kč ročně.

Pomoci s volbou budoucího povolání mohou i různé kariérní programy, stáže, praxe a trainee programy. Stáže a praxe bývají obvykle součástí studijních programů a realizují se na podkladě dohody mezi školou a organizací, která stáž zajišťuje. Jádrem stáže je získávání podstatných a praktických dovedností mimo školu (ve firmách, neziskových organizacích, státních či vědeckých institucích). Značně přínosné pro budoucí profesní rozvoj bývají stáže v zahraničí (např. přes Erasmus, AIESEC, komerční agentury). Trainee programy se zaměřují na absolventy a trvají delší dobu než stáž (většinou 6 až 18 měsíců). Účastník trainee programu získává mzdu, školení, může si vyzkoušet práci v různých odděleních firmy, mnohdy i příležitost zůstat ve firmě jako zaměstnanec. Trainee programy dnes nabízí většina velkých společností. Ovšem dostat se na takový program není snadné. Potenciální trainee může být požádán o napsání motivačního dopisu, absolvování pohovoru, testů, assesement centra, jako při klasickém výběrovém řízení na pracovní pozici (Kosík, 2019).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PLÁNOVÁNÍ VÝZKUMU

Výzkumné cíle byly formulovány na základě studia odborné literatury. V návaznosti na výzkumné cíle a na výzkumné otázky byly zpracovány další části metodologie, které byly doplňovány o detaily, které se objevily v průběhu realizace výzkumu.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním výzkumným cílem je zjistit vztah dvou oblastí sebepojetí žáků devátých tříd k volbě budoucího povolání, eventuálně volbě budoucího profesního zaměření v následném studiu. Formulace dílčích výzkumných cílů a otázek jsou uvedeny níže.

Při vymezení pojmu sebepojetí a zejména dvou jeho dílčích oblastí, které byly zkoumány, jsem vycházel z pojetí C.R.Rogerse (1961). Dle Rogerse je „sebepojetí výsledkem internalizace podmínek hodnoty („conditions of worth“), které se formují na základě interakcí s druhými lidmi“. Dle Rogerse mají lidé v tomto ohledu dvě základní potřeby: dostávat od druhých pozitivní zpětnou vazbu (tedy být pozitivně přijímán) a rozvíjet svůj potenciál a schopnosti (např. formou zájmů a aktivně provozovaných činností). Zájmy a aktivně provozované činnosti jsme tedy v našem výzkumu vymezili jako tyto dvě dílčí dimenze sebepojetí.

V souvislosti na cíl průzkumu byly formulovány tyto výzkumné otázky:

Výzkumná otázka 1: Zda a v jaké míře (intenzitě) hodnotí respondenti volbu povolání jako náročnou?

Výzkumná otázka 2: Zda a v jaké míře hodnotí respondenti význam dvou oblastí sebepojetí (tj. oblast zájmu a oblast aktivit) při volbě svého povolání?

Výzkumná otázka 3: Zda a jakým podílem byly zastoupeny další faktory, které respondenti považovali za významné z hlediska vlivu na jejich budoucí volbu povolání?

Na základě zaměření výše uvedeného hlavního výzkumného cíle jsem vytvořil dvacet položek dotazníku, které korespondují jak s hlavním, tak i s dílčími výzkumnými cíli.

4.2 Metodika průzkumu

Pro účely výzkumu byl tedy zvolen kvantitativní výzkum, který jsem realizoval prostřednictvím dotazníku. Kvantitativní strategie je postavena na tom že, zkoumané cíle, které jsou předmětem zkoumání, lze nějakým způsobem měřit a třídit. Charakteristickým znakem kvantitativní strategie je pak i možnost statistického zpracování získaných dat (Reichl, 2009, s. 40). Takto získaná data jdou tedy různě třídit, kvantifikovat a porovnávat.

Dotazníkové šetření je u průzkumníků oblíbeno rovněž proto, že je časově, ale i finančně nenáročné. Jedná se o jednoduchou práci s data, kterou můžou usnadnit různé počítačové systémy. Další výhodou je, že tento průzkum zajistím všem respondentům stejné podmínky. Současně nabízí pro mnoho respondentů cennou možnost zůstat při dotazování v anonymitě, což může nejen pomoci navýšit počet respondentů ochotných se výzkumu zúčastnit, ale současně je to i zpravidla motivuje k pravdivému odpovídání bez případných obav z možného postižení, pokud by někdo zjistil, jak odpovídali. Dotazník byl tedy vhodnou formou tohoto výzkumu.

Dotazník pro tuto práci byl vytvořen jako dotazník strukturovaný, celkem zahrnoval 20 otázek, z toho první čtyři otázky byly informační a měly sloužit k vytvoření si základního přehledu o charakteru (sociodemografii) respondentů (zjišťovaly věk, pohlaví, bydliště a nejvyšší dosažené vzdělání rodičů). Dalších 16 otázek se pak již vztahovalo ke stanoveným výzkumným otázkám. Otázky v dotazníku byly tvořeny jako uzavřené, tedy takové, které respondentovi dávají na výběr z několika variant odpovědí. Vyhodnocování takových otázek je pak tím pádem poměrně jednoduché a navzájem dobře porovnatelné.

Před distribucí dotazníku na základní školy jsem jej předložil třem žákům deváté třídy, abych provedl před výzkum a tím zjistil, zda je pro ně dotazník srozumitelný. S vyplněním neměli problém, pouze u dvou otázek jsem na základě jejich zpětné vazby změnil formulaci dotazů.

4.3 Výzkumný vzorek

Na základě internetového vyhledávání bylo osloveno pět Základních škol ve Zlínském kraji, které jsem žádal o umožnění realizace průzkumu. Dvě Základní školy vůbec nereagovaly, jedna odpověděla, ale průzkum z důvodu vlastní vytíženosti zamítla. Vstříc mně

tedy vyšly pouze dvě Základní školy. Ředitelé těchto škol mně nejen umožnili můj průzkum ve svých devátých třídách, ale dokonce zajistili vyplnění v co nejkratší možné době.

Celkem jsem tedy zpracovával 98 vyplněných dotazníků žáků pěti devátých tříd.

ZŠ - 9A – 21

9B – 20

9C – 19

ZŠ - 9A – 23

9B – 15

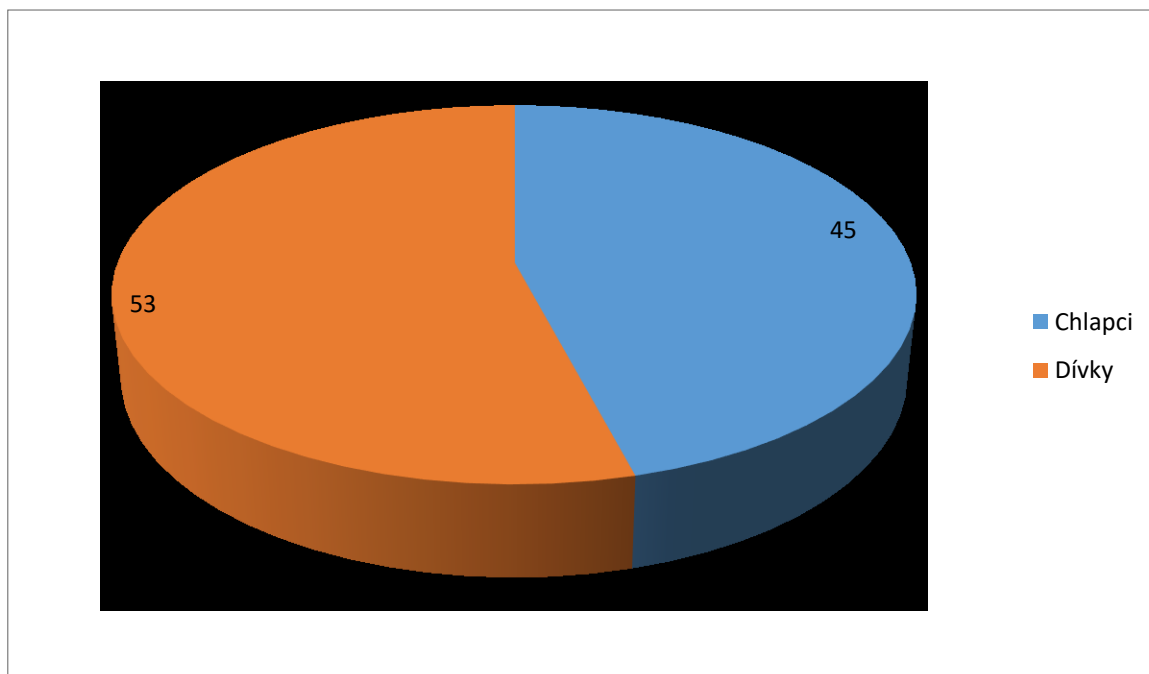
Dotazníky byly zpracovány papírovou formou a zcela anonymní.

4.4 Analýza dat

Otázka č. 1: Jsi dívka nebo chlapec?

Jednou ze stěžejních otázek průzkumu je nesporně pohlaví respondentů. Tuto charakteristiku zjišťovala otázka č. 1. V rámci průzkumného souboru tak převážily dívky. Vzhledem k tomu, že dívky jsou zejména v období dospívání a studia v deváté třídě základní školy obecně zodpovědnější, mohly tak k vyplňování dotazníku také přistupovat zodpovědněji. Výsledkem pak byla skutečnost, že dívky tvořili 53 (54%) respondentů a chlapci 45 (46 %) respondentů.

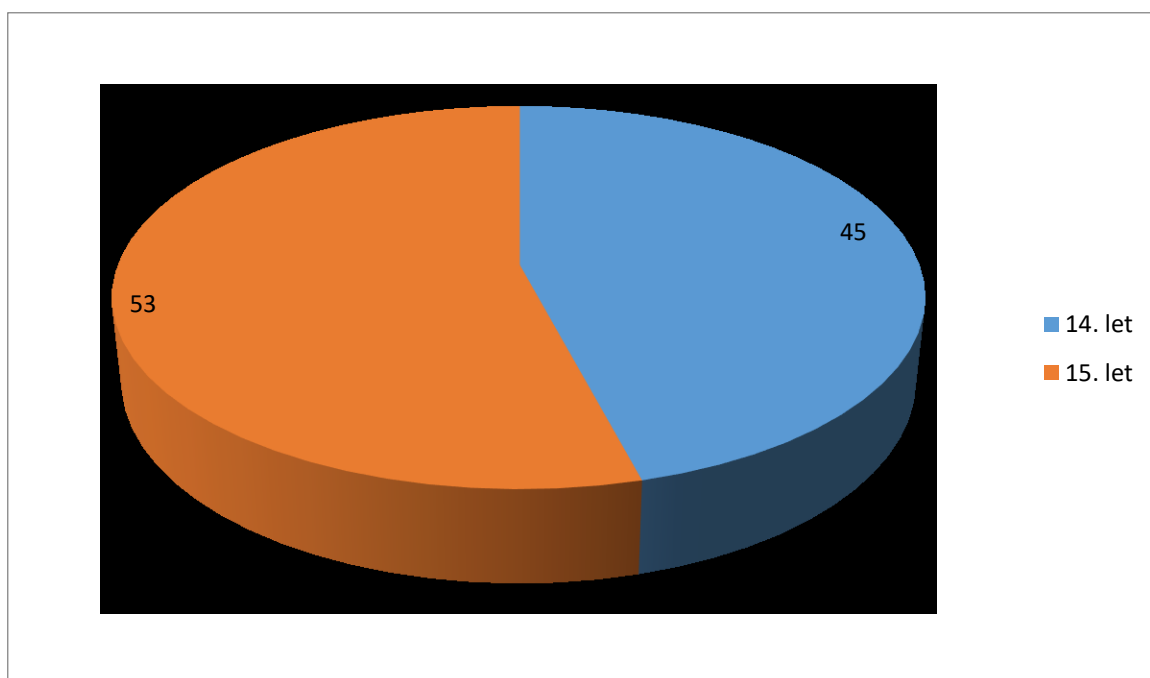
Graf 1 Pohlaví

Otázka č. 2: Jaký je Tvůj věk?

Tuto otázku jsem do dotazníku zahrnul jen proto, že je to standardní průzkumná otázka v dotaznících. Největší rozdíl ve věku respondentů je 10 měsíců.

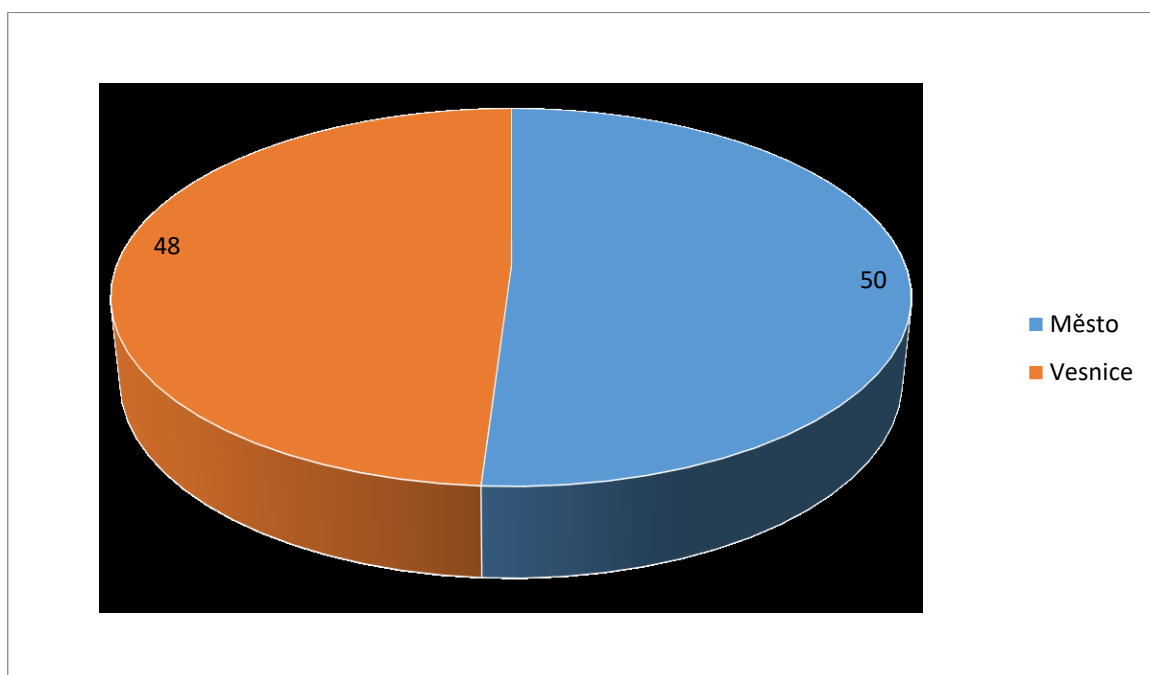
Graf 2 Věk respondentů

Otázka č. 3: Místo bydliště?

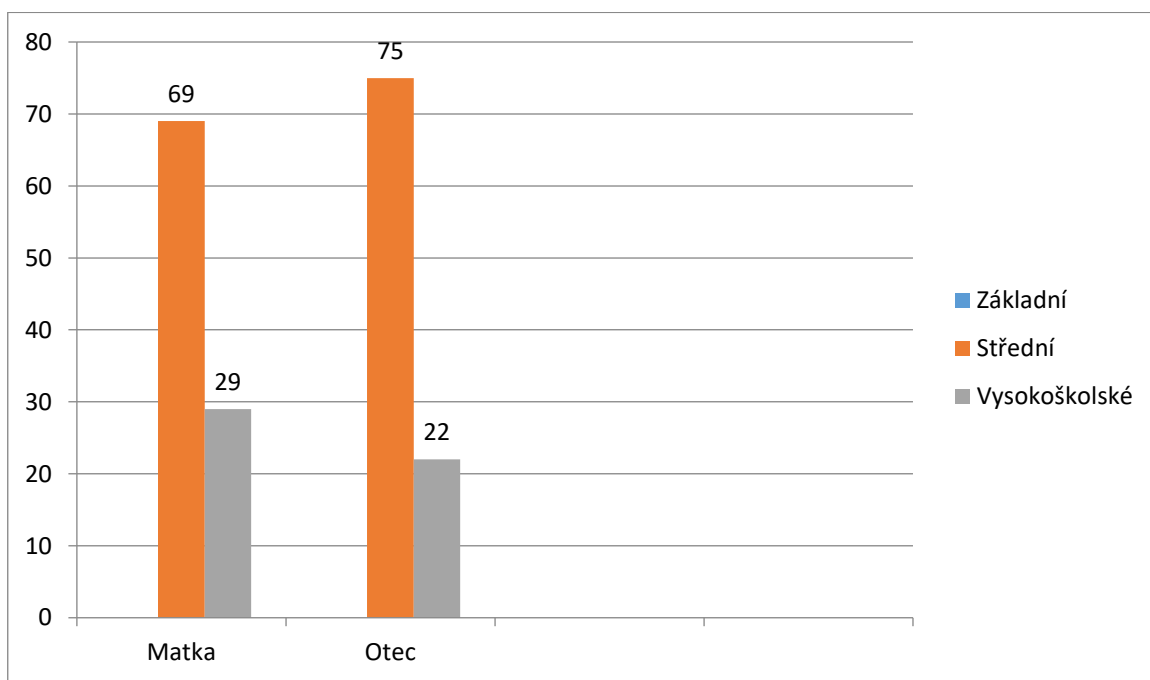
Tato otázka zjišťovala místo bydliště respondentů. Oficiální administrativní definice určuje rozdíl mezi vesnicí a městem pomocí počtu obyvatel. V České republice je městem každá obec, která má nad 3000 obyvatel. Pokud má pod 3000 obyvatel jedná se o vesnici. Větší část 50 (51%) uvedlo, jako místo svého bydliště město a 48 (49%) z celkového počtu vesnici.

Graf 3 Místo bydliště

Otázka č. 4: Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů

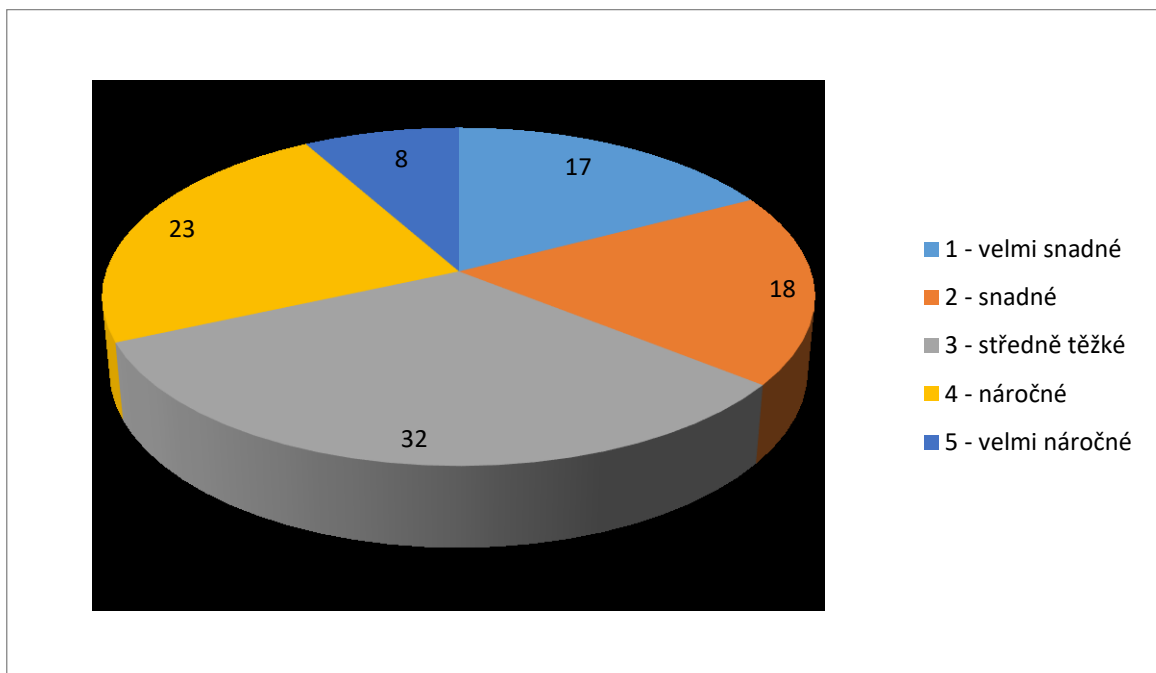
Zde byly v dotazníku pro přehlednost a zjednodušenost dány pouze tři možnosti: základní, střední a vysokoškolské. Další možnosti jsem nedával, jelikož jsem přesvědčen, že dalším členěním by, takto otázka byla zbytečně složitá. Z otázky na vzdělání rodičů tedy vyplynulo, že střední vzdělání má 69 (70%) matek a 75 (77%) otců a vysokoškolské 29 (30%) matek a 22 (23%) otců. Nikdo z respondentů nemá rodiče se základním vzděláním.

Graf 4 Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů

Otázka č. 5: Do jaké míry je pro tebe náročné vybrat si budoucí profesní zaměření?

Tato otázka se zaměřila na složitost a náročnost výběru budoucího profesního zaměření. Otázka měla pětistupňové hodnocení 1 – velmi snadné až 5 – velmi náročné. Z výsledku, který znázorňuje graf číslo 5 je názorně vidět, že nejvíce respondentů 32 (33%) uvedlo, rozhodování pro ně bylo středně těžké. 23 (24%) z nich se přiklonilo k variantě náročné. Pro 18 (18%) z nich byla volba snadná a pro 17 (17%) dokonce velmi snadná. Pouze pro 8 (8%) z celkového počtu bylo rozhodování velmi náročné.

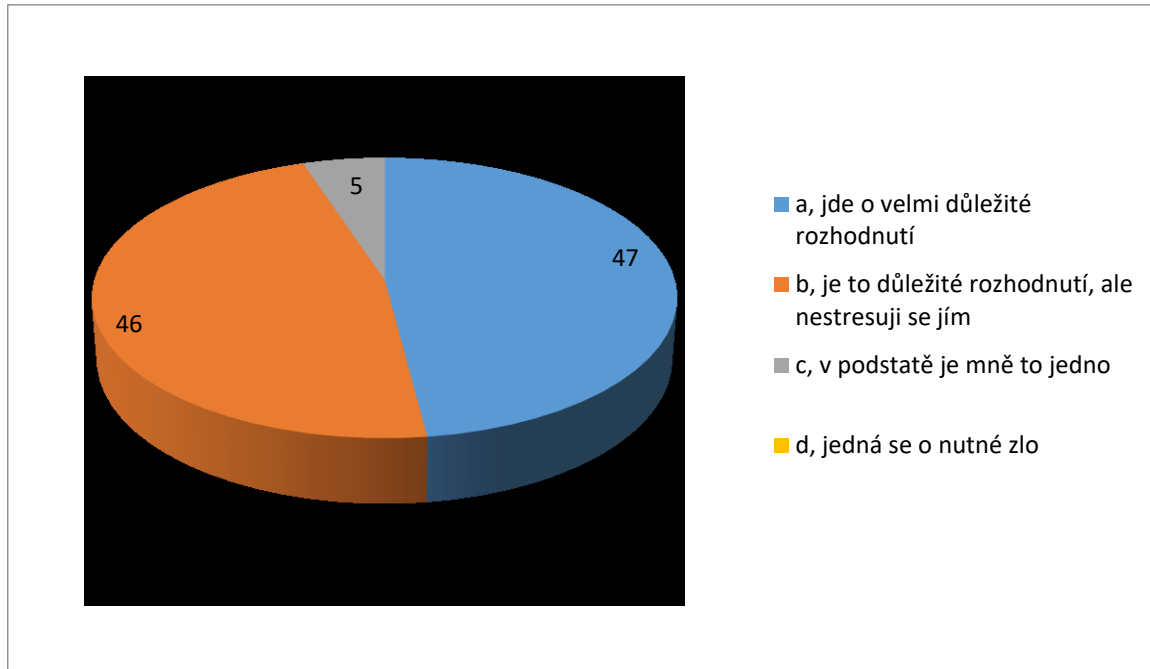
Graf 5 Do jaké míry je pro tebe náročné vybrat si budoucí profesní zaměření?

Otázka č. 6: Jak bys nejlépe popsal/a svůj přístup k volbě budoucího profesního zaměření?

Tato otázka byla do dotazníku dána, aby se zjistilo, jaký přístup mají žáci k volbě. Jak moc je pro ně v jejich věku důležité rozhodování kam se bude jejich život ubírat po pracovní stránce. Tady výzkum ukázal, že 47 (48%) respondentů bere svůj přístup vážně a uvědomuje si důležitost svého rozhodování. 46 (47%) žáků uvedlo, že je to důležité rozhodnutí ale nijak se tímto nestresuje. Pěti (5%) je to jedno, a že se jedná o nutné zlo, neuvedl žádný respondent (což je potěšující).

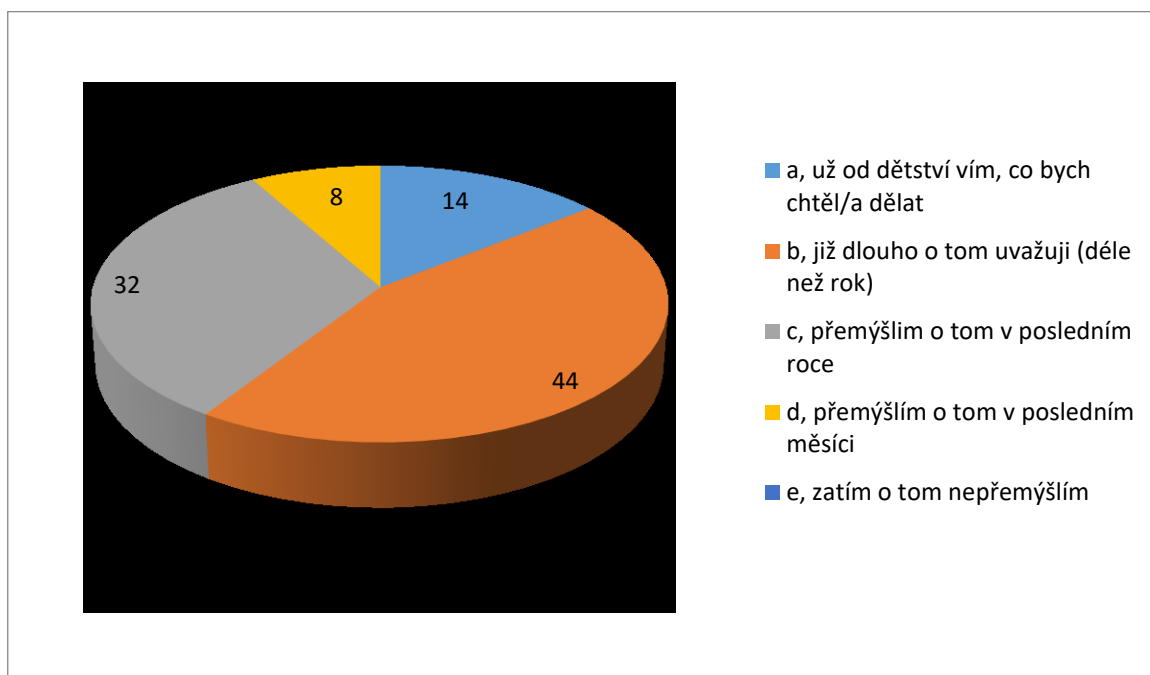
Graf 6 Jak bys nejlépe popsal/a svůj přístup k volbě budoucího profesního zaměření?

Otázka č. 7: Kdy jsi začal/a přemýšlet o svém budoucím profesním zaměření?

Další otázka pak zjišťovala, časový úsek kdy se žáci devátých tříd začínají zabývat otázkou volby své profese. Doba rozhodování byla v dotazníku nastavena od dětství až po rozhodnutí na „poslední“ chvíli. U této otázky je potěšující, že velká většina nad svou volbou uvažuje již více jak rok a to 44 (45%) žáků. 32 (33%) z nich volbu nechalo na poslední rok na základní škole. 14 (14%) o svém povolání mělo jasno od dětství a pouze 8 (8%) nechalo své rozhodnutí až na poslední chvíli.

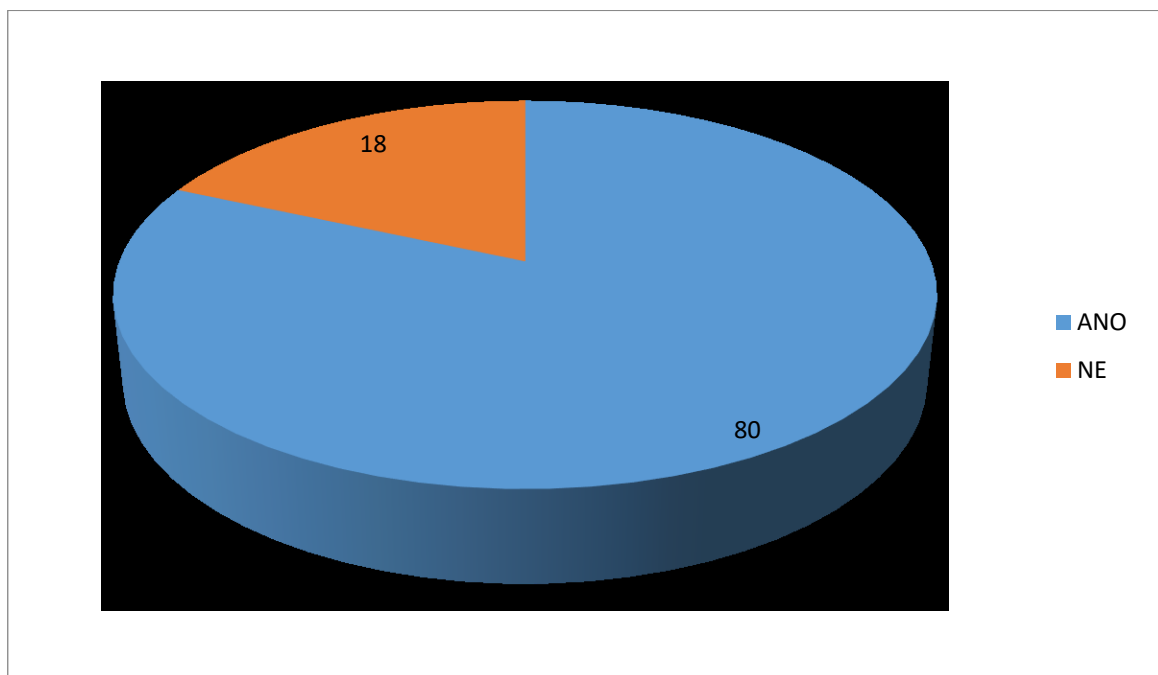
Graf 7 Kdy jsi začal/a přemýšlet o svém budoucím profesním zaměření?

Otázka č. 8: Hodnotíš při volbě svého budoucího profesního zaměření své silné a slabé stránky?

Tato otázka zkoumala, jak žáci posuzují a jak moc zvažují při volbě své silné a slabé stránky. Z grafu 8, který znázorňuje výsledky je patrné, že naprostá většina 80 (81,6 %) respondentů klade při rozhodování na své silné nebo slabé stránky důraz. 18 (18,4%) respondentů, uvedlo, že toto na rozhodování vliv nemělo.

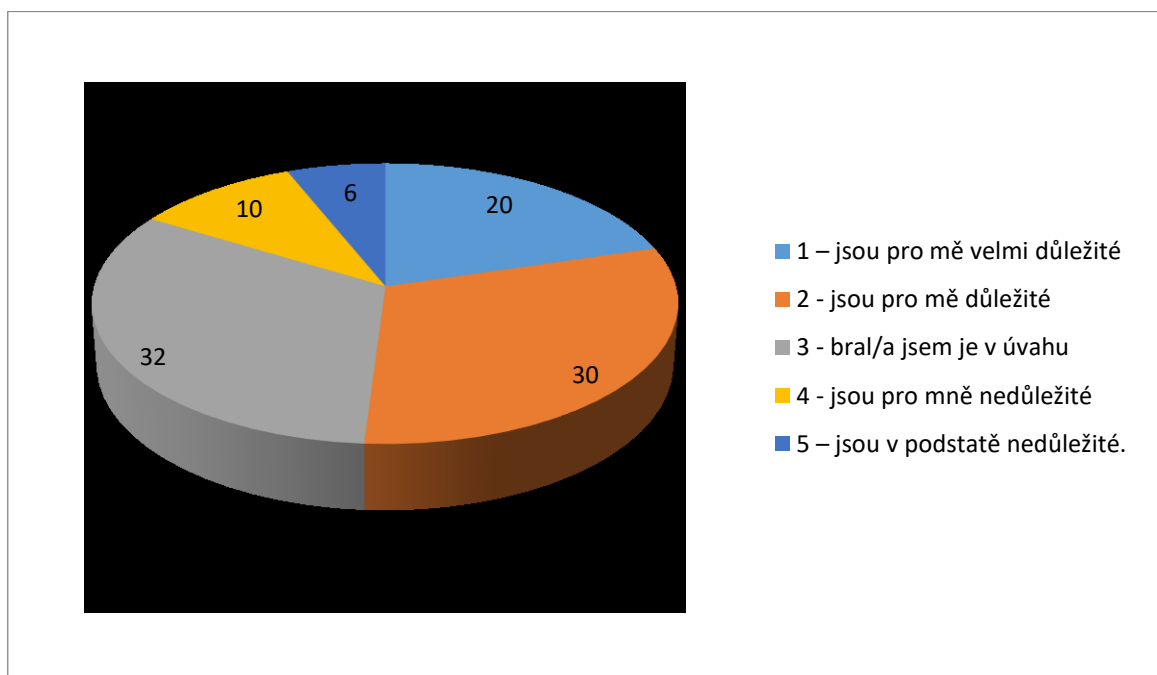
Graf 8 Hodnotíš při volbě svého budoucího profesního zaměření své silné a slabé stránky?

Otázka č. 9: Do jaké míry vycházíš při volbě svého budoucího profesního zaměření ze svých zájmů a koníčků?

Účelem této otázky bylo zjistit, zda při rozhodování žáci zohledňují i své zájmy a koníčky a kolik z nich tyto své většinou mimo školské aktivity při výběru zohledňuje. Otázka měla pětistupňové hodnocení 1 – jsou pro mě velmi důležité až 5 – jsou v podstatě nedůležité. Výsledky nám ukázali, že nejvíce a to 32 (33%) žáků brali při volbě své zájmy v úvahu, 30 (31%) z celkového počtu vybralo variantu 2. Variantu 1. uvedlo pouze 20 (20%) respondentů, tito si zřejmě vybrali svou budoucí profesi jen dle svého zájmu. Volbu 4 a 5 vybralo dohromady 16 (16%) žáků a je zřejmé, že pro ně volba nemá s koníčky a zájmy žádnou souvislost.

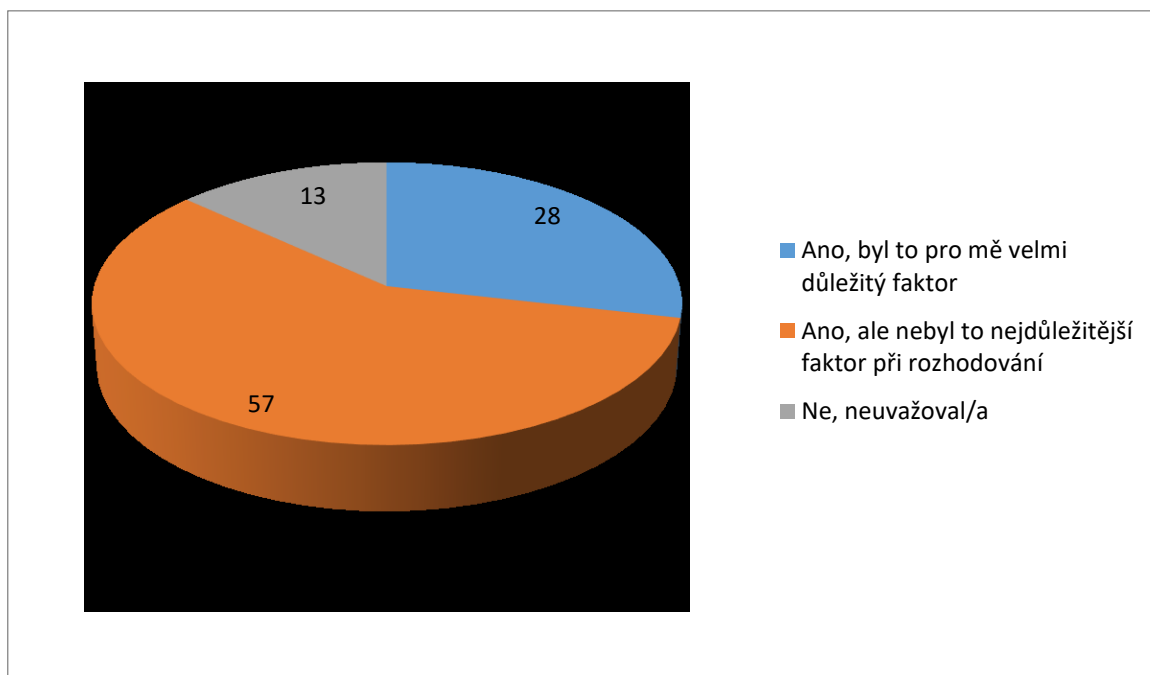
Graf 9 Do jaké míry vycházíš při volbě svého budoucího profesního zaměření ze svých zájmů a koníčků?

Otázka č. 10: Uvažoval/a jsi při volbě budoucího profesního zaměření o možnosti uplatnění po skončení střední školy?

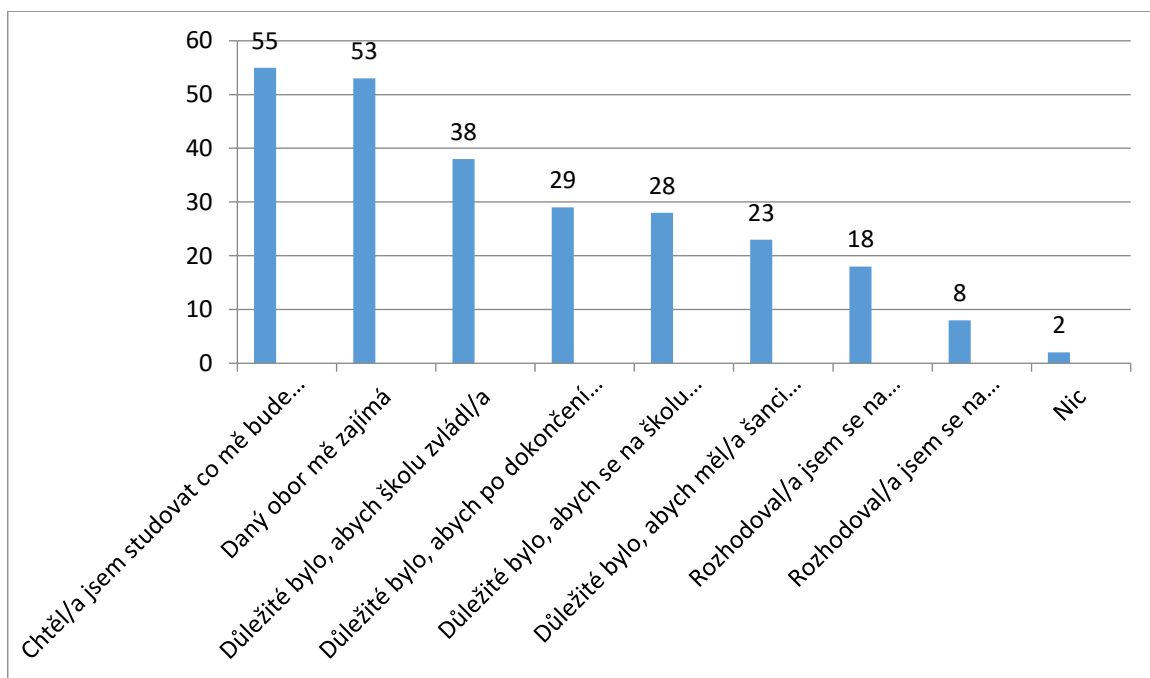
Tato otázka si kladla za cíl zjistit, zda při volbu školy mají žáci spojenou i s volbou budoucí profese, nebo zda se jen chtějí dostat na nějakou školu a pak řešit své budoucí zaměstnání. Zde se 57 (58%) respondentu přiklonilo k variantě, kdy pro ně není uplatnění nejdůležitější faktor. Pro 28 (29%) žáků je uplatnění důležitý faktor při volbě střední školy a 13 (13%) uvedlo, že nad uplatněním neuvažovalo.

Graf 10 Uvažoval/a jsi při volbě budoucího profesního zaměření o možnosti uplatnění po skončení střední školy?

Otázka č. 11: Co tě nejvíce ovlivnilo při výběru budoucího profesního zaměření?

U této otázky měli respondenti možnost zvolit maximálně tři varianty. Účel otázky bylo zjistit, co všechno je ovlivňuje při volbě. Otázky byly postaveny tak, aby se zjistilo, jak respondenti myslí na svou budoucnost. Zda si vybrali školu, která je baví případně zajímá nebo jen aby se nějakou školu, dostali a měli vzdělání.

Graf 11 Co tě nejvíce ovlivnilo při výběru budoucího profesního zaměření?

Otázka č. 12: Za pomoci bodové škály (1 – 5) uveď, zda a do jaké míry tě při volbě budoucího profesního zaměření ovlivnili spíše lidé ve tvém okolí nebo vlastní zájmy.

I tato otázka si kladla za cíl, zjistit faktory ovlivňující volbu. Touto otázkou jsem chtěl zjistit míru ovlivnění nejbližšího okolí žáků devátých tříd. Z této vyplývají vlivy blízkého okolí respondentů a bude zde čerpáno ke všem třem výzkumným cílům.

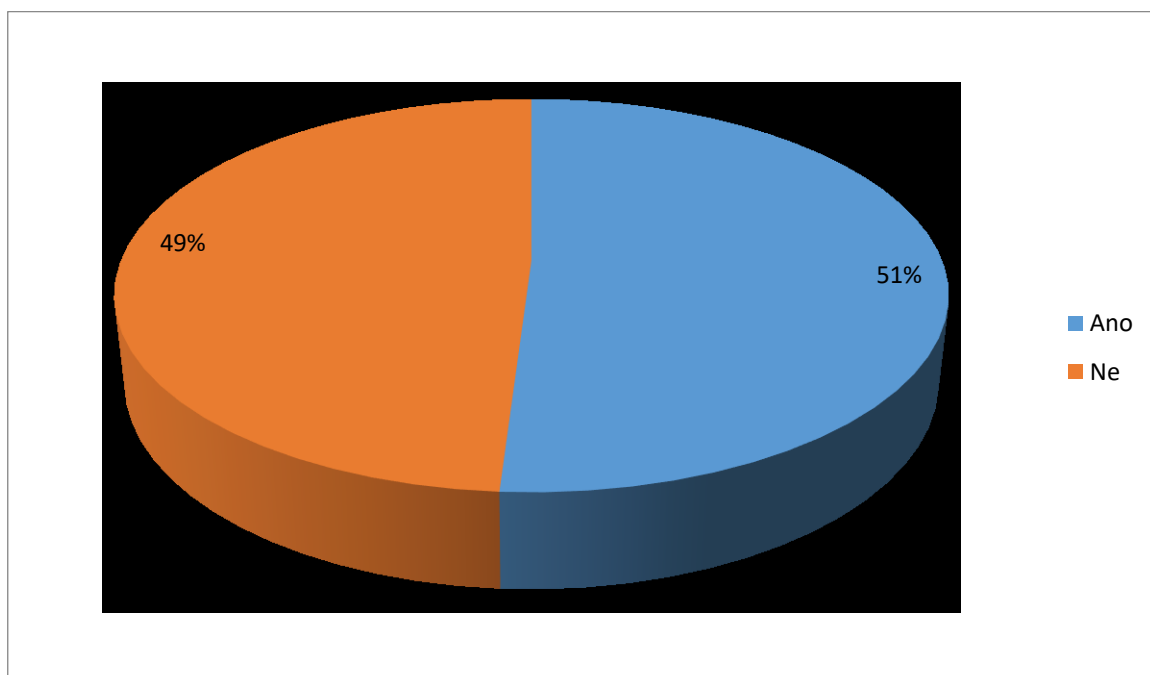
Tab. 1 Za pomoci bodové škály (1 – 5) uveď, zda a do jaké míry tě při volbě budoucího profesního zaměření ovlivnili spíše lidé ve tvém okolí nebo vlastní zájmy.

	1 – velmi důležité	2	3	4	5 - nedůležité
Rodiče	15	30	27	21	5
Širší rodina	7	11	16	29	35
Kamarádi	4	15	21	21	38
Spolužáci	4	9	15	30	40
Učitelé na ZŠ	5	9	20	23	41
Kariérní poradce na ZŠ	6	6	9	21	56
Zájem o obor	43	35	13	3	4
Mé zájmy a koníčky	44	22	17	5	10

Otázka č. 13: Volil/a jsi své budoucí profesní zaměření podle toho, jaké předměty tě ve škole baví?

Tato otázka je jedna ze stěžejních, jelikož zjišťovala vztah předmětů na základní škole k volbě budoucího profesního zaměření. Z grafu vyplývá, že 58 (51%) respondentů je ovlivněno předměty, které je baví a i to je jeden z faktorů ovlivňující jejich volbu. 48 (49%) pak uvedlo, že to na jejich rozhodnutí nemá žádný vliv.

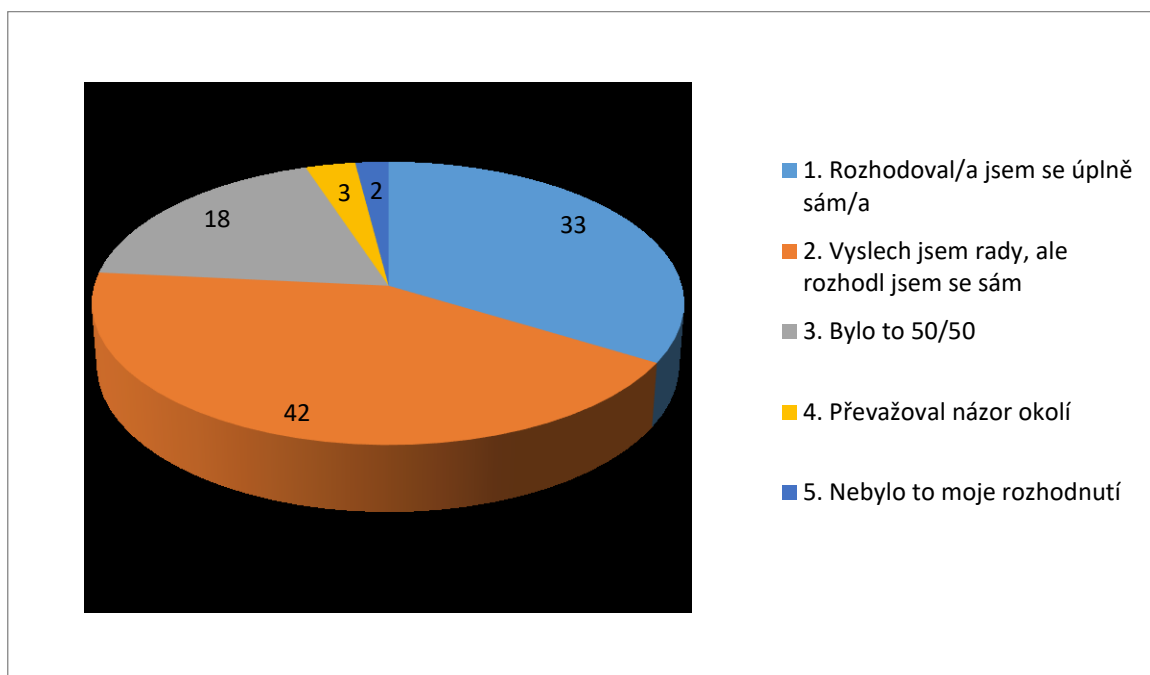
Graf 12 Volil/a jsi své budoucí profesní zaměření podle toho, jaké předměty tě ve škole baví?

Otázka č. 14: Do jaké míry jsi se o svém budoucím profesním zaměření rozhodoval/a sám/a?

Tato otázka se zaměřila na samostatnost respondentů při rozhodování. Měla ukázat míru jejich vlastní zodpovědnosti při volbě školy a v podstatě volby, která značně ovlivní jejich další život. Otázka měla pětistupňové hodnocení. Z grafu vyplývá, úplně samostatně se rozhodlo se 33 (34%) žáků. 2 (2%) žáci uvedli, že to nebylo jejich rozhodnutí a zbytek (64%) si zřejmě vyslechl rady okolí.

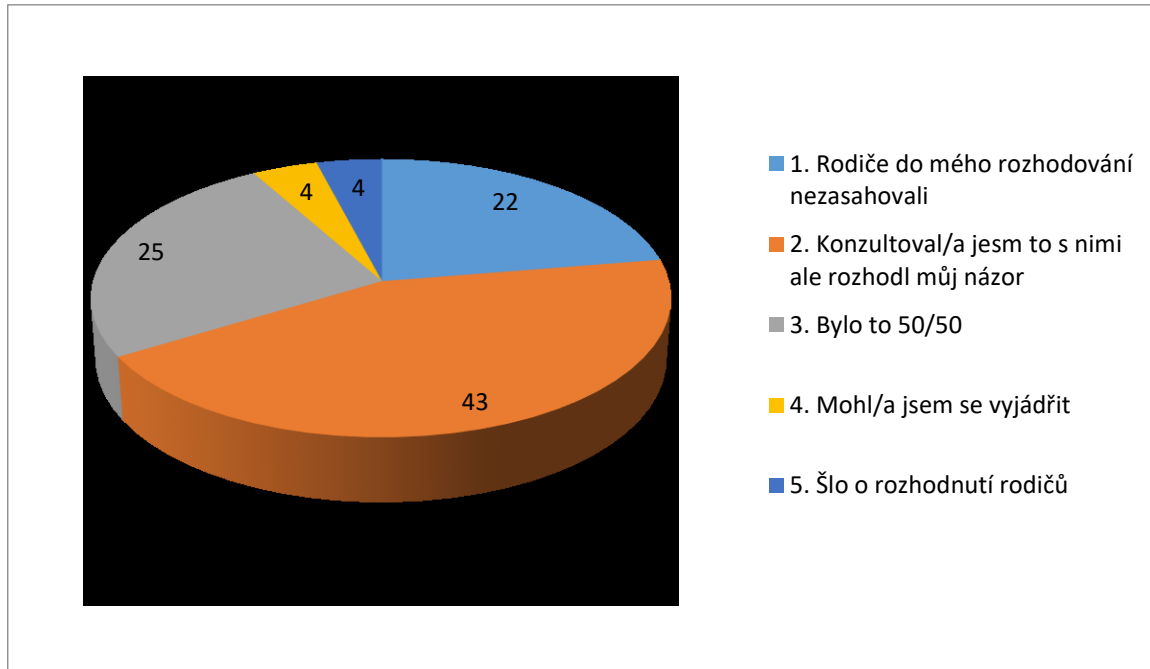
Graf 13 Do jaké míry jsi se o svém budoucím profesním zaměření rozhodoval/a sám/a?

Otázka č. 15: Do jaké míry tvé rozhodnutí o budoucím profesním zaměření formovali rodiče?

U této otázky se měli respondenti vyjádřit, jak velký vliv na rozhodování projevili jejich rodiče. U této otázky se 43 (44%) respondentů vyjádřilo, že rozhodování konzultovalo s rodiči, ale rozhodl názor respondenta. 22 (22%) žáků se rozhodovalo samostatně bez vlivu rodičů. 25 (26%) z nich volbu řešilo s rodiči a volba byla 50/50. 4 (4%) uvedli, že se mohl vyjádřit, ale rozhodl názor rodičů a 4 (4%) se vůbec nemohli rozhodnout, bylo to rozhodnutí rodičů.

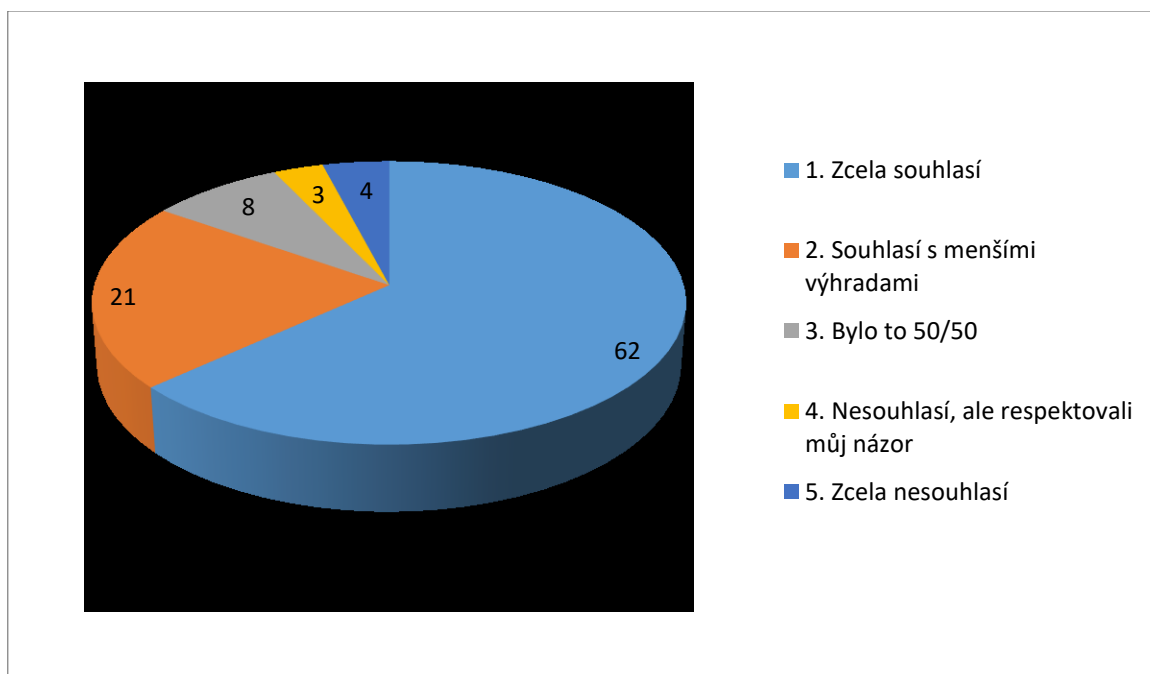
Graf 14 Do jaké míry tvé rozhodnutí o budoucím profesním zaměření formovali rodiče?

Otázka č. 16: Do jak míry souhlasí rodiče s tvým rozhodnutím, které se týká budoucího profesního zaměření?

Účelem této otázky bylo zjistit, jak moc souhlasí nebo nesouhlasí rodiče s volbou školy svých dětí. Zde můžeme z grafu vidět, že 62 (63%) žáků má plnou podporu svých rodičů při volbě své střední školy. U 21 (22%) rodiče souhlasili s menšími výhradami. U 8 (8%) byl, dám souhlas 50/50. 3 (3%) žáci vyjádřili názor, že rodiče nesouhlasili s jejich rozhodnutím, ale nakonec respektovali názor respondenta. A u 4 (4%) žáků rodiče zcela nesouhlasili.

Graf 15 Do jak míry souhlasí rodiče s tvým rozhodnutím, které se týká budoucího profesního zaměření?

Otázka č. 17: Kdo ti při volbě budoucího profesního zaměření nejvíce pomáhal? Ohodnot' nabídnutou pomoc jednotlivých osob pomocí škály od 1 do 5

I tato otázka si kladla za cíl, zjistit faktory ovlivňující volbu. Touto otázkou jsem chtěl zjistit míru ovlivnění nejbližšího okolí žáků devátých tříd. Z této vyplývají vlivy blízkého okolí respondentů a bude zde čerpáno ke všem třem výzkumným cílům.

Tab. 2 Kdo ti při volbě budoucího profesního zaměření nejvíce pomáhal? Ohodnot' nabídnutou pomoc jednotlivých osob pomocí škály od 1 do 5

	1 – velmi mně pomohl	2	3	4	5 – vůbec mně nepomohl
Matka	26	37	18	9	8
Otec	19	29	18	13	19
Třídní učitel	4	7	13	27	47
Jiný učitel	4	3	5	22	64
Výchovný poradce	5	4	13	15	61
Kamarádi	8	13	26	18	33
Někdo jiný, koho obdivuji	10	11	13	12	52

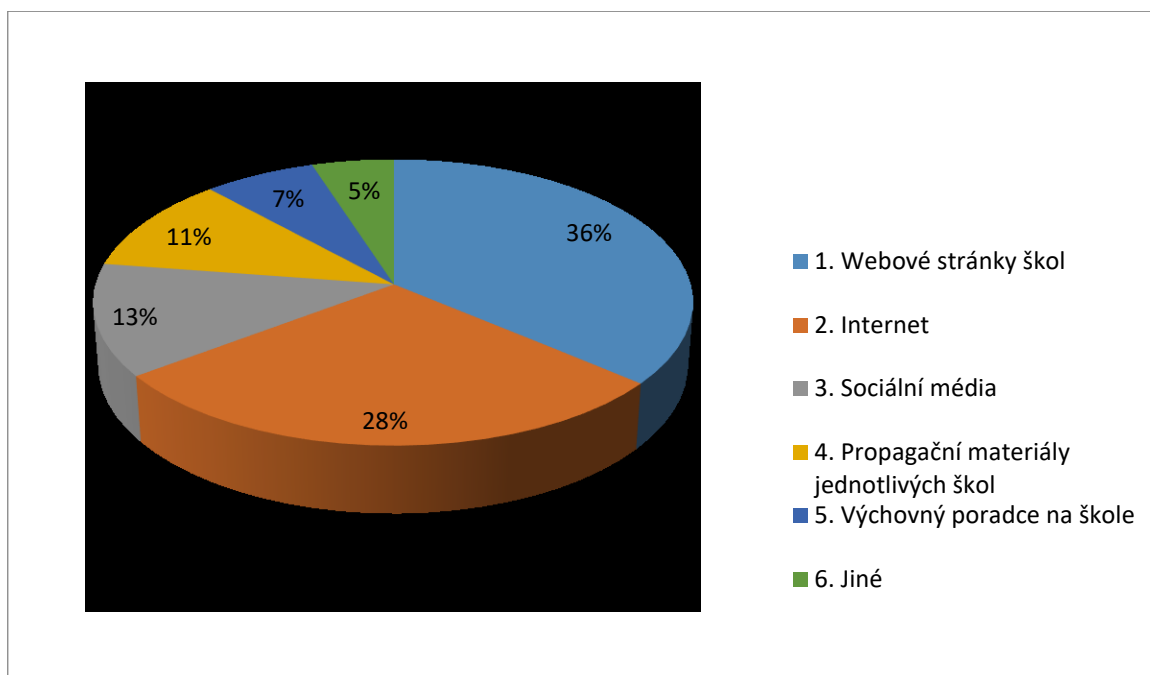
Otázka č. 18: Kde jsi vyhledával/a informace za účelem volby budoucího profesního zaměření?

Touto otázkou jsem chtěl zjistit, kde žáci devátých tříd čerpají informace na základě, kterých vybírají střední školy s ohledem na svou volbu budoucího profesního zaměření.

Každý mohl označit 3 odpovědi.

Jasnou volbou respondentů u této otázky byly webové stránky škol 36 (36%) a internet 28 (28%) z nich. 13 (13 %) získávalo informace přes sociální média, 11 (11%) využilo propagační materiály, 7 (7%) se obrátilo na výchovného poradce na své škole a 5 (5%) při možnosti jiné uvedlo převážně názor nebo osobní zkušenost kamarádů na určitou školu. Tato otázka jasně ukázala, že nejvíce žáci čerpají informace elektronickou cestou (77%).

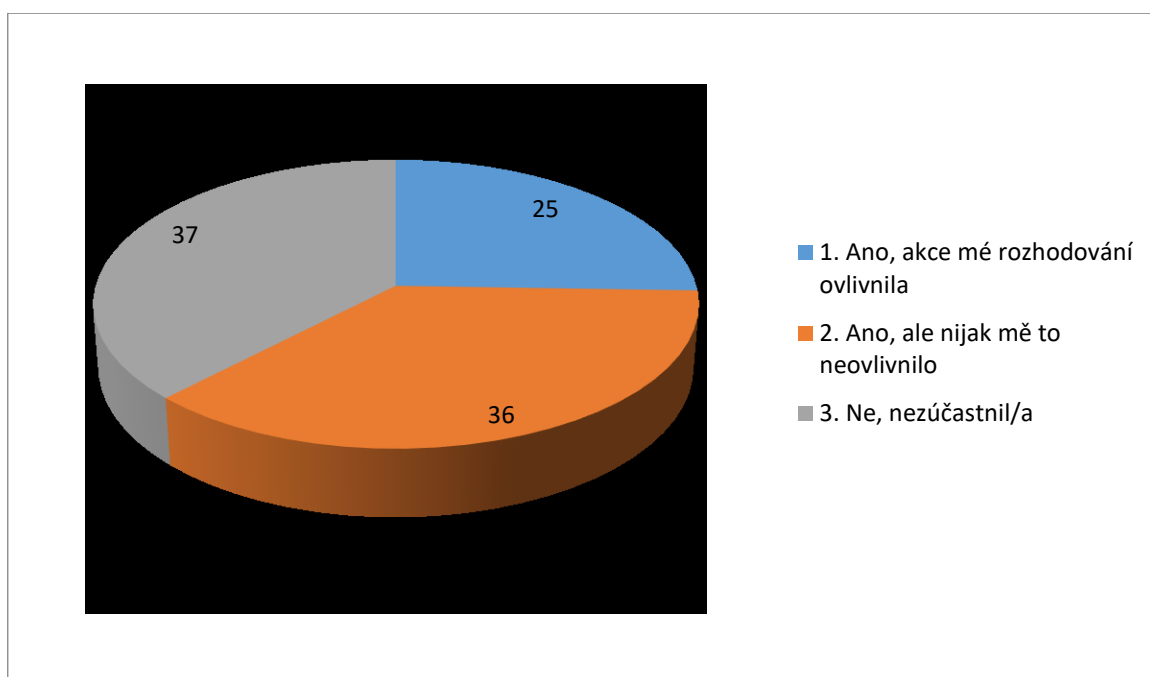
Graf 16 Kde jsi vyhledával/a informace za účelem volby budoucího profesního zaměření?

Otázka č. 19: Zúčastnil/a ses burzy škol nebo jiné podobné akce?

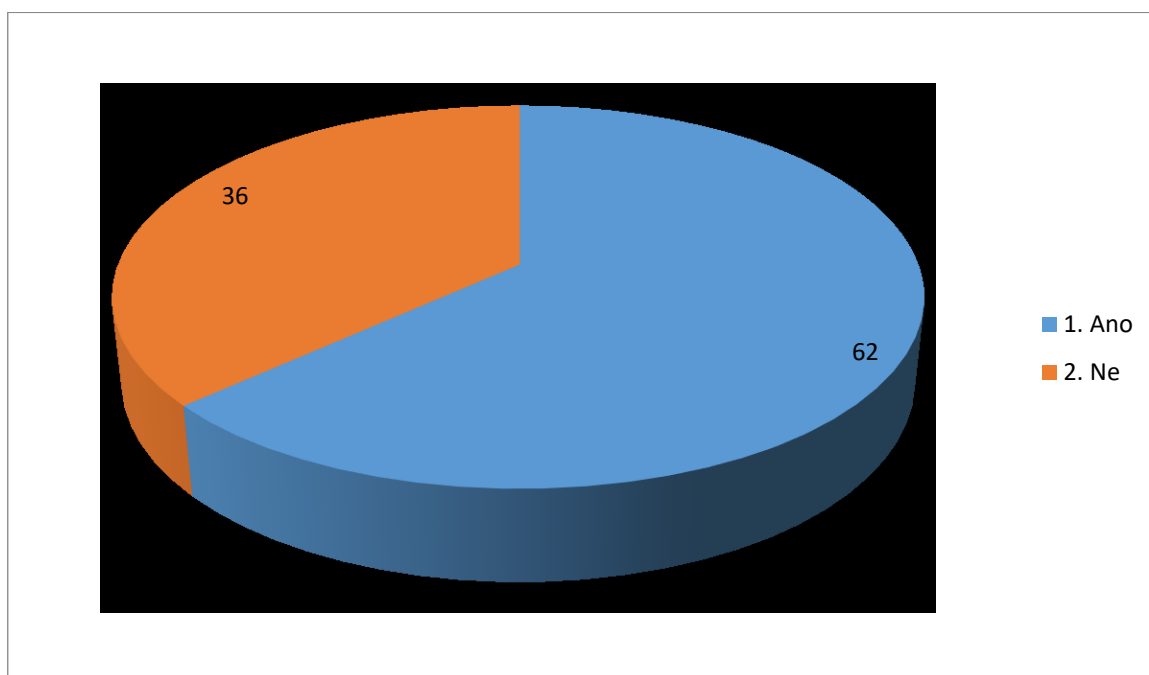
Zde byla otázka vložena za účelem, zjištění možnosti ovlivnění nabídkou burz škol a podobných akcí. Dotazem bylo zjištěno, že 36 (37%) respondentů se zúčastnilo ale bez nějakého vlivu na rozhodnutí. 25 (25%) žáků se zúčastnilo akce, která je ovlivnila pro volbu školy a 37 (38%) se vůbec neúčastnila.

Graf 17 Zúčastnil/a ses burzy škol nebo jiné podobné akce?

Otázka č. 20: Zúčastnil/a ses dne otevřených dveří na SŠ?

Účelem otázky bylo zjistit, kolik respondentů mělo možnost se zúčastnit otevřených dveří středních škol. Bylo zjištěno, že z celkového počtu respondentů 98, mělo 62 (63%) z nich možnost se zúčastnit dne otevřených dveří středních škol. Tento výsledek byl dán tím, že jedna ze škol vzhledem k pandemické době pro své žáky dny otevřených dveří neorganizovala.

Graf 18 Zúčastnil/a ses dne otevřených dveří na SŠ?

4.5 Interpretace dat a diskuze

Na základě provedeného výzkumu je nyní možné vyhodnotit stanovený cíl výzkumu, kterým bylo zjistit vztah sebepojetí žáků devátých tříd k volbě budoucího povolání, eventuálně volbě budoucího profesního zaměření v následném studiu. Dílčím cílem bylo zjistit, jaké faktory mají největší vliv (nejvíce ovlivňují) na žáka v deváté třídě při rozhodování o svém budoucím profesionálním zaměření, a které se naopak příliš neuplatňují.

V souvislosti na cíl průzkumu byly formulovány tyto výzkumné otázky, na které lze nyní odpovědět.

Výzkumná otázka 1: Zda a v jaké míře (intenzitě) hodnotí respondenti volbu povolání jako náročnou?

Dotazování respondenti vyhodnocovali nejčastěji volbu svého budoucího povolání jako středně náročnou, eventuálně náročnou. Ovšem poměr odpovědí byl zde celkem vyrovnaný, tudíž je možné se domnívat, že volba povolání pro žáky poměrně individuálně vnímána. V jiné otázce ale respondenti zhodnotili volbu povolání jako velmi důležitou záležitost v životě, o které žáci podle všeho začínají přemýšlet již před přibližováním se konci povinné školní docházky. Uvedené tak potvrzuje názor Zacharové a Šimíčkové-Čížkové (2011, s. 85) na to, že profesní role tvoří nezbytnou součást identity pubescenta.

Z odpovědí respondentů si bylo možné všimnout, že nebyly rozdíly mezi odpověďmi dívek a chlapců.

Výzkumná otázka 2: Zda a v jaké míře hodnotí respondenti význam dvou oblastí sebepojetí (tj. oblast zájmu a oblast aktivit) při volbě svého povolání?

Více než tři čtvrtiny dotázaných respondentů potvrdily, že ve vztahu k vlastnímu sebepojetí zohledňují při přemýšlení o svém budoucím povolání své silné a slabé stránky, což si lze vysvětlit jako schopnost vlastního uvědomění, uvědomění své schopnosti dosáhnout stanoveného cíle, jako to uvádí např. Koribská (2019, s. 43-51). Vysvětlení lze ve shodě s Ptáčkem a Kuželovou (2013, s. 45-46) vidět také v tom, že v rámci svého sebehodnocení se pubescent už více spoléhá sám na sebe, kdežto dříve si o sobě formoval představu na podkladě názorů ostatních lidí. Mnohem víc se začíná ptát sama sebe, kdo vlastně je.

I své zájmy a koníčky respondenti při výběru povolání a budoucího profesního zaměření berou podle všeho v potaz, a to dost významně. Na druhou stranu si podle provedeného dotazníkového šetření studenti zatím příliš neuvědomují důležitost zohlednění možnosti budoucího uplatnění po ukončení střední školy. Jak však uvádí Orel a kol. (2015, s. 65-77), sebepojetí se mění nejen ve vztahu k věku, nýbrž i v závislosti na vývoji kognitivních schopností, zkušenosti i vlastní interpretaci. Je možné tak předpokládat, že v nejbližší budoucnosti se i vlastní sebepojetí ve vztahu k volbě budoucího povolání bude u respondentů ještě vyvíjet.

Výzkumná otázka 3: Zda a jakým podílem byly zastoupeny další faktory, které respondenti považovali za významné z hlediska vlivu na jejich budoucí volbu povolání?

Podle předpokladů bylo možné zjistit, že po zájmu o obor se na předních příčkách umístili především rodiče, méně pak kamarádi a spolužáci, ještě méně pak širší rodina a v podstatně za nevýznamné je možné u dotazovaných respondentů považovat vlivy školy či kariérního poradce.

Význam rodičů pak ale může dokládat jedna z dalších otázek, na kterou většina respondentů odpověděla, že rodiče s rozhodnutím svých dětí o volbě povolání, souhlasí. Vysvětlení může nabízet např. Hlad' o a Drahoňovská (2012, s. 36), kteří jsou názoru, že vliv rodičů nemusí být pouze v ovlivnění volby přímo, ale rodiče fungují i jako důležitý zdroj informací při volbě budoucí profesní kariéry. Těmito poskytnutými informacemi jsou pak rodiče schopni ovlivnit volbu povolání svého dítěte podle toho, jaké informace dají k dispozici, aniž by přímo svému dítěti říkali, co má dělat a jakou práci si zvolit.

Odpověď na tuto výzkumnou otázku dokládá i jedna z dalších otázek, kdy větší polovina dotázaných respondentů uvedla, že rozhodování o svém budoucím povolání je čistě v jejich režii a nenechávají se příliš ovlivňovat okolím, ale skutečně se snaží zohledňovat jen vlastní zájmy a záliby.

5 SHRNUÍ VÝZKUMU

Z realizovaného výzkumu vyplynulo několik zajímavých zjištění. Z hlediska skladby respondentů byl výzkum poměrně vyrovnaný, poměr dívek a chlapců byl skoro vyrovnaný, podobně jako poměr čtrnáctiletých a patnáctiletých respondentů, a i poměr mezi respondenty z vesnice a města byl vyrovnaný.

Z výpovědí respondentů dále vyplynulo, že dle vlastních názorů vnímají respondenti volbu budoucího povolání jako jedno z důležitých rozhodnutí, které není radno podceňovat. Na druhou stranu ještě stále bylo možné zaznamenat, že toto rozhodování není úplnou prioritou v hodnotách a zatím pro ně není nijak stresující. Vnímání důležitosti rozhodování o volbě budoucího povolání bylo žáky vnímáno různě. Nejvíce jich zhodnotilo tento výběr jako středně náročný, ale pro jiné to bylo rozhodování snadné, pro druhé těžké. Ačkoliv tak žáky v tomto věku čeká výběr střední školy, která může předurčit jejich budoucí profesní dráhu, zřejmě se žákům jeví zatím vzdálená a chtějí se zaměřovat zatím jen na blízkou budoucnost.

Co se týče vztahu vlastního sebepojetí k volbě budoucího povolání, je na místě zde uvést, že analýza tohoto vztahu by mohla být poměrně náročná a komplikovaná na množství položených otázek a další zjišťování. V tomto výzkumu tak bylo položeno jen několik otázek konkrétně zaměřených na problematiku sebepojetí a tento vztah byl spíše usuzován na základě celkového ladění dalších otázek. Žáci v podstatě ve vztahu k sebepojetí potvrzovali jen to, že při volbě budoucího povolání zohledňují své silné a slabé stránky. Dále byl vztah sebepojetí sledován v otázce zaměřující se na zohlednění možného budoucího profesního uplatnění při volbě střední školy. Sice například potvrzovali, že při volbě budoucí vzdělávací dráhy zohledňují i možné další profesní uplatnění, ale většina uvedla, že nejde o hlavní faktor.

V dalších otázkách pak žáci za hlavní faktor, který ovlivňuje jejich budoucí volbu povolání, identifikovali vlastní zájem a zálibu v oboru. Je pro ně důležité, aby je jimi zvolené povolání především bavilo. Větší polovina potvrdila, že volbu budoucího povolání ovlivňuje i to, jaký předmět je ve škole baví. Role rodičů je ve vztahu k tomuto faktoru méně důležitá, ačkoliv se v tomto věku stále významně podílí na rozhodování svých dětí. Vzhledem k tomu, že dále respondenti potvrzovali, že rodiče s jejich volbou budoucí vzdělávací dráhy a povolání souhlasí, je možné, že jejich vliv na toto rozhodování je větší, než si respondenti uvědomují.

Dále pak ještě z výzkumu vyplynulo, že role kariérních poradců a školy na volbě budoucího povolání se z pohledu respondentů jeví jako v podstatě zanedbatelná. Zdá se, že v tomto věku žáci význam kariérních poradců ještě tak silně nevnímají. Vyplynulo to hned z několika položených otázek, kdy respondenti i přímo popřeli význam třídního učitele nebo dalších učitelů v pomoci respondentům s rozhodováním, kam se dále v životě profesně vydat. Skladba faktorů ovlivňujících volbu budoucího povolání se může měnit i v závislosti na tom, jak se mění život mladých lidí ve vztahu k jejich ovlivnění médií. Dotázaní žáci totiž například také uvedli, že informace o středních školách, a tedy případné další vzdělávací dráze vedoucí k volbě budoucího povolání, získávali skoro výhradně na internetu, ať už obecně nebo přímo na webových stránkách vybraných středních škol. Většina se sice osobně zúčastnila burzy škol či jiných podobných akcí, ale současně velká část žáků potvrdila, že ani tato aktivita nebyla při jejich volbě nijak určující, co se týče významu.

ZÁVĚR

Předkládaná práce se ve svém obsahu zaměřila na dvě oblasti sebepojetí ve vztahu k volbě budoucího povolání žáků devátých tříd. Text práce byl rozdělen na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části práce byla nejprve věnována pozornost představení vývojovým specifickým pubescence, včetně role a vývoje sebepojetí v tomto vývojovém období. Poté následovala kapitola věnovaná volbě budoucího povolání. V rámci ní bylo sledováno, jak k volbě budoucího povolání dochází, jaký význam má v životě jedince a především pak, jaké faktory se na ní podílí. Třetí kapitola teoretické části pak představila nejčastěji využívané poradenské služby, na které se mohou mladí lidé obracet při výběru své budoucí profesní kariéry.

Poté již navázala praktická část práce, ve které byly pro výzkumné šetření získány dvě základní školy, na kterých bylo provedeno dotazníkové šetření u žáků devátých tříd s cílem zjistit vztah sebepojetí a volby budoucího povolání a současně pak faktorů, které tuto volbu u žáků devátých tříd ovlivňují. Dotazování se zúčastnilo celkem 98 respondentů, kteří odpověděli na celkem 20 otázek, z nichž 16 bylo zaměřených na cíl výzkumu.

Žáci v dotazníku identifikovali volbu budoucího povolání jako důležitou záležitost, o které již aktivně přemýšlejí, ačkoliv zatím pro ně zřejmě není natolik důležitá, jako by už v tomto věku mohla být. Žáci odpovídali v otázkách tak, že se nenechávají příliš při volbě budoucího povolání ovlivňovat svými rodiči nebo blízkými, ani kamarádům nepřisuzovali takovou váhu, jako podle nich nejvlivnějšímu faktoru, kterým byl zájem o obor a to, zdali by je budoucí povolání bavilo. Role rodičů ale v rozhodování zůstávala jako důležitá a možná více, než si žáci byli ochotni a schopni připustit. Na druhou stranu roli školy, třídního učitele nebo kariérového poradce vesměs popírali.

Sebepojetí žáků devátých tříd se tak na podkladě zjištěných výsledků výzkumů vztahuje především k jejich aktuálnímu naladění, jejich zálibám a zájmům a tomu, co je baví. Jak bylo uvedeno v teoretické části, sebepojetí žáků devátých tříd je ovlivňováno v tomto věku především rodinou, kamarády a dalšími lidmi z okolí žáka. Ačkoliv tomuto příliš výsledky výzkumu neodpovídaly, je možné se domnívat, že k tomu dochází spíše nevědomky (viz např. potvrzení toho, že rodiče žáků souhlasí s jejich volbou a také, že ji s nimi konzultovali). Pro další vývoj zkoumaných oblastí i dalších dimenzí sebepojetí pak bude zřejmě důležité, zdali se jim povede na zvolenou školu dostat a zdali se naplní jejich představy o stu-

diu. Vývoj sebepojetí je neukončený proces, který se dále bude u žáků vyvíjet i na podkladě identifikace s tím, kým chtějí být.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

ČAKRT, Michal. *Typologie osobnosti: volba povolání, kariéra a profesní úspěch*. Praha: Management Press, 2010. ISBN 978-80-7261-220-8.

ROGERS, C. R. *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. London. Constable, 1961

MEZERA, Antonín. *Pro jaké povolání se hodím?: [jak poznat sám sebe a správně se rozhodnout: osobnostní testy]*. Praha: Computer Press, 2002. ISBN 80-7226-651-9.

HLAŘO, Petr a Jitka MICHALICOVÁ. *Kroky k povolání: [praktické náměty pro výchovné a kariérové poradce na základních školách]*. Praha: Raabe, 2014. ISBN 978-80-7496-088-8.

PIEPER, Monika. *Nápadník aktivit k volbě budoucího povolání: se zaměřením na řemesla a služby: [pro základní, praktické i speciální školy]*. Brno: Edika, 2013. Učitelův autopilot. ISBN 978-80-266-0173-9.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ. *Nezaměstnanost*. Praha: Grada, 2013. 192s. ISBN 978-80-247-4282-3.

ČADOVÁ, Naděžda a Miloš PALEČEK. *Jak je v Česku vnímána práce*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. ISBN 80-7330-103-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

HLAŘO, Petr. *Příručka k volbě povolání, aneb, co by měl znát výchovný poradce na základní škole*. Jihlava: Vysočina Education, 2014. 68 s. ISBN 978-80-904994-2-3.

HLAŘO, Petr a Petra DRAHOŇOVSKÁ. *Rozhodování žáků základních a středních škol o dalším studiu a práci v pohledu žáků i jejich rodičů Analýza vlivů sociálního okolí a využívání informačních zdrojů na základě dotazníkového šetření*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 45 s.

KOLEČKOVÁ, Tereza. *Pedagogicko-psychologická poradenská péče v České republice a Velké Británii*. In *Psychologie pro praxi*. 2016, LIV(2), 51-58 s.

KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie 1. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011. 200 s. ISBN 9788024771625.

KORIBSKÁ, Iva. *Hodnota vzdělání u začínajících akademických pracovníků z perspektivy vybraných aspektů sebepojetí*. In E-Pedagogicum. 2019, (3): 43-51 s.

KOSÍK, Pavel. *Kariérní programy pro mladé talenty aneb Kam pro zkušenosti?* [online]. 2019. [cit. 23-03-2022] Dostupný z <https://www.prazskybarcamp.cz/blog/karierni-programy-pro-mlade-talenty-aneb-kam-pro-zkusenosti/>.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing a.s., 2006. 368 s. ISBN 9788024712840.

LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK. *Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8400-1.

MALACH, Josef a Kateřina Kristová. *Výzkum vztahu mezi kreativitou žáků základních a středních škol a jejich profesním zaměřením*. In XXII Konferencja Diagnostyk i Edukacyjnej, Kraków. 2016, s. 194-208.

MŠMT ČR. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT. 2021. 164 s.

OREL, Miroslav a Radko OBEREIGNERU a Eva REITEROVÁ a Marek MALUŠ, a Ondřej FAC. *Rozdíly sebepojetí u dětí a adolescentů České republiky podle pohlaví a věku*. In Psychologie a její kontexty. 2015, 6(2): 65–77.

PERIČ, Tomáš a Jan BŘEZINA. *Jak nalézt a rozvíjet sportovní talent: průvodce sportovním dětí pro rodiče i trenéry*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-0527-4.

PRAVDOVÁ, Blanka. *Já jako učitelka: profesní sebepojetí studentky učitelství v posledním ročníku pregraduální přípravy*. In Pedagogická orientace, 2013, 23(2): 174–194 s.

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.

NOVÝ, Ivan a Alois SURYNEK. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing, 2006. Manažer. ISBN 80-247-1705-0.

PROFESKONTAKT. *Kariérní poradenství*. [online]. [cit. 23-03-2022] Dostupný z <https://www.profeskontakt.cz/pro-uchazece/karierni-poradenstvi>.

PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2013. ISBN 978-80-7421-060-0.

ŠTASTNOVÁ, Pavlína a Petra DRAHOŇOVSKÁ. *Jak žáci základních a středních škol vybírají svou další vzdělávací nebo pracovní kariéru. Analýza výsledků dotazníkového*

šetření žáků základních a středních škol. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. 2012, 40 s.

TRHLÍKOVÁ, Jana. *Volba střední školy a její hodnocení v kontextu další vzdělávací a profesní dráhy*. In Orbis Scholae. 2013, roč. 7, č. 3, s. 87–105.

VYMĚTAL, Jan. *Obecná psychoterapie*. Praha: Grada, 2004. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0723-3.

VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie - 2*. Praha: Grada Publishing a.s., 2008. 404 s. ISBN 9788024714288.

ZACHAROVÁ, Eva a Jitka ŠIMÍČKOVÁ – ČÍŽKOVÁ. *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011. 288 s. ISBN 9788024771076.

Internetové zdroje:

ÚŘAD PRÁCE. O Úřadu práce České republiky. [online]. [cit. 21-03-2022] Dostupný z <https://www.uradprace.cz/web/cz/o-uradu-prace>.

ÚŘAD PRÁCE. Informační a poradenská střediska Úřadu práce ČR. [online]. 2020. [cit. 23-03-2022] Dostupný z <https://www.uradprace.cz/informacni-a-poradenska-strediska-uradu-prace-cr>.

Vyhláška č. 518/2004 Sb., kterou se provádí zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj.	A jiné
Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
Č.	Číslo
Např.	Například
Tab.	Tabulka
Tzv.	Tak zvané
Viz.	Lze vidět

SEZNAM GRAFU

Graf 1.	38
Graf 2.	39
Graf 3.	40
Graf 4.	41
Graf 5.	42
Graf 6.	43
Graf 7.	44
Graf 8.	45
Graf 9.	46
Graf 10.	47
Graf 11.	48
Graf 12.	50
Graf 13.	51
Graf 14.	52
Graf 15.	53
Graf 16.	55
Graf 17.	56
Graf 18.	57

SEZNAM TABULEK

Tab. 1.	49
Tab. 2.	54

PŘÍLOHA Č. 1 DOTAZNÍK

Milí žáci,

jmenuji se Radek Dřevojánek a chtěl bych vás touto cestou požádat o pomoc při výzkumu, který je zaměřen na faktory ovlivňující volbu budoucího profesního zaměření žáků 9. tříd. Dotazník je určen pouze pro účely mé bakalářské práce a je zcela anonymní.

Děkuji za ochotu

Základní informace o respondentech

1. Pohlaví:
2. Věk
3. Místo bydliště:
 - a) Vesnice
 - b) Město
4. Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů:

a) Matka:	základní	střední	vysokoškolské
b) Otec:	základní	střední	vysokoškolské

Volba budoucího povolání

5. Do jaké míry je pro tebe náročně vybrat si budoucí profesní zaměření?
Bodování – 1 – velmi snadné 5 – velmi náročné
1 2 3 4 5
6. Jak bys nejlépe popsal/a svůj přístup k volbě budoucího profesního zaměření?
 - a) jde o velmi důležité rozhodnutí
 - b) je to důležité rozhodnutí, ale nestresuji se jím
 - c) v podstatě je mi to jedno
 - d) jedná se o nutné zlo
7. Kdy jsi začal/a přemýšlet o svém budoucím profesním zaměření?
 - a) Už od dětství vím, co bych chtěl/a dělat
 - b) Již dlouho o tom uvažuji (déle než 1 rok)
 - c) Přemýšlím o tom v posledním roce
 - d) Přemýšlím o tom v posledním měsíci
 - e) Zatím o tom nepřemýšlím

8. Hodnotíš při volbě svého budoucího profesního zaměření své silné a slabé stránky?
- Ano
 - Ne
9. Do jaké míry vycházíš při volbě svého budoucího profesního zaměření ze svých zájmů a koníčků?
- Bodování – 1 – jsou pro mě velmi důležité 5 – jsou v podstatě nedůležité
1	2	3	4	5
10. Uvažoval/a jsi při volbě budoucího profesního zaměření o možnosti uplatnění po skončení střední školy?
- Ano, byl to pro mě velmi důležitý faktor
 - Ano, ale nebyl to nejdůležitější faktor při rozhodování
 - Ne, neuvažoval/a
11. Co tě nejvíce ovlivnilo při výběru budoucího profesního zaměření?
(můžeš vybrat maximálně 3 odpovědi)
- Rozhodoval/a jsem se na základě doporučení rodičů
 - Rozhodoval/a jsem se na základě doporučení kamarádů
 - Daný obor mě zajímá
 - Důležité bylo, abych se na školu dostal/a
 - Důležité bylo, abych školu zvládnul/zvládla
 - Důležité bylo, abych po dokončení školy našel práci
 - Chtěl/a jsem studovat, co mě bude bavit
 - Důležité bylo, abych měl/a šanci dostat se po dokončení školy na vysokou školu
 - Nic
12. Za pomoci bodové škály od 1 do 5 zhodnot', do jaké míry tě při volbě budoucího profesního zaměření ovlivnily faktory uvedené níže.
- Bodování – 1 – velmi důležité 5 – nedůležité
a) Rodiče	1	2	3	4	5
b) Širší rodina (prarodiče, sourozenci atd.)	1	2	3	4	5
c) Kamarádi	1	2	3	4	5
d) Spolužáci	1	2	3	4	5
e) Učitelé na ZŠ	1	2	3	4	5

- d) Propagační materiály jednotlivých škol
- e) Výchovný poradce na škole
- f) Jiné (doplň):

19. Zúčastnil/a ses burzy škol nebo jiné podobné akce?

- a) Ano, akce mé rozhodování ovlivnila
- b) Ano, ale nijak mě to neovlivnilo
- c) Ne, nezúčastnil/a

20. Zúčastnil/a ses dne otevřených dveří na SŠ?

- a) Ano
- b) Ne

Pokud jsi odpověděl/a ANO, ohodnot' vliv pomocí škály od 1 do 5, do jaké míry tě návštěva ovlivnila při rozhodování

Bodování – 1 – velmi ovlivnila 5 – vůbec neovlivnila

1 2 3 4 5

Děkuji za spolupráci při vyplnění dotazníků